

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O‘RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI**

TOSHKENT MOLIYA INSTITUTI

MOLIYA-IQTISOD FAKULTETI

“MOLIYA” KAFEDRASI

TO‘YCHIEV DOSTON RAXMONQUL O‘G‘LI

**“BYUDJET TASHKILOTLARINING BYUDJETDAN TASHQARI
MABLAG‘LARINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI”**

5230600 - “Moliya” bakalavriat ta’lim yo‘nalishi

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

“HIMOYAGA RUXSAT ETILDI”

Fakultet dekani

_____ **i.f.n., dots. D.Rustamov**

“ _____ ” _____ 2017 y.

“HIMOYAGA RUXSAT ETILDI”

“Moliya” kafedrası mudiri

_____ **i.f.n.,dots. O.Kamolov**

“ _____ ” _____ 2017 y.

Bitiruvchi: 5230600 - “Moliya” ta’lim
yo‘nalishi 4-kurs talabasi To‘ychiyev
Doston Raxmonqul o‘g‘li

Ilmiy rahbar: _____ k.o‘q. Sh.Radjabov

TOSHKENT – 2017

	MUNDARIJA:	betlar
KIRISH		3
1-BOB. O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA BYUDJET TASHKILOTLARINING BYUDJETDAN TASHQARI MABLAG‘LARINI SHAKLLANTIRISHNING TASHKILIY-HUQUQIY ASOSLARI		7
1.1. Davlat ijtimoiy-iqtisodiy siyosatini amalga oshirishda byudjet tashkilotlarining ahamiyati va ularning tashkiliy-huquqiy asoslari		7
1.2. Byudjet tashkilotlari xarajatlarini moliyalashtirish manbalari va unda byudjetdan tashqari manbalarning ahamiyati		16
1-bob bo‘yicha xulosa		24
2-BOB. BYUDJET TASHKILOTLARINING BYUDJETDAN TASHQARI MABLAG‘LARINI SHAKLLANTIRISH VA ULARDAN FOYDALANISH AMALIYOTI		26
2.1. Byudjet tashkilotlari byudjetdan tashqari mablag‘larini shakllantirish amaliyoti		26
2.2. Byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag‘laridan foydalanish amaliyoti		39
2-bob bo‘yicha xulosa		50
3-BOB. IQTISODIYOTNI MODERNIZATSIYALASH SHAROITIDA BYUDJET TASHKILOTLARINING BYUDJETDAN TASHQARI MABLAG‘LARINI SHAKLLANTIRISHNI KENGAYTIRISH YO‘NALISHLARI		52
3.1. Byudjet tashkilotlari faoliyatini yaxshilash va byudjet mablag‘laridan foydalanishni takomillashtirish masalalari		52
3.2. Byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag‘larini shakllantirishni kengaytirish yo‘nalishlari		60
3-bob bo‘yicha xulosa		64
XULOSA VA TAKLIFLAR		66
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI		70

KIRISH

Bitiruv malakaviy ishi mavzusining dolzarbligi. Byudjet tizimida bosqichma-bosqich amalga oshirilgan islohotlar natijasida Davlat byudjeti ijrosini amalga oshirishning mukammal me'yoriy huquqiy hamda tashkiliy asosi yaratildi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasining Byudjet kodeksi, "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonun, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Byudjet muassasalarini mablag' bilan ta'minlashni takomillashtirish to'g'risida"gi Qarori, "Byudjet tashkilotlari va byudjetdan mablag' oluvchilarning xarajatlar smetasi va shtatlar jadvalini tuzish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi to'g'risida"gi Nizom, "Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Yo'riqnoma, "O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjetidan mablag' bilan ta'minlanadigan tashkilotlarning davriy moliyaviy hisobotlarini tuzish, tasdiqlash hamda taqdim qilish bo'yicha qoidalar" va boshqa shu kabi me'yoriy hujjatlar qabul qilindi. Davlat byudjeti ijrosining ushbu me'yoriy hujjatlar doirasida amalga oshirilishi byudjet daromadlari va xarajatlari o'zaro muvofiqligini ta'minlab kelmoqda.

"Samarali mehnat uchun zarur sharoitlar, munosib ish haqi, zamonaviy uy-joylar, sifatli ta'lim va tibbiy yordam, dam olish va hordiq chiqarish uchun keng imkoniyatlar yaratish – bularning barchasi iqtisodiy sohadagi islohotlarimiz mohiyati va mazmunini belgilab beradigan muhim omillardir. Shu borada nafaqat eng kam oylik ish haqini, balki byudjet tashkilotlarida ham, xo'jalik yurituvchi subyektlarda ham o'rtacha ish haqi miqdorini, pensiya, stipendiya va ijtimoiy nafaqalar hajmini bosqichma-bosqich ko'paytirish e'tiborimiz markazida bo'ladi" - deyдилar Prezidentimiz Sh. M. Mirziyayev o'z ma'ruzalarida¹.

Byudjet mablag'laridan oqilona va samarali foydalanish, byudjet taqchilligini oldini olish dolzarb masalalardan biri sanaladi. "Albatta, Davlat byudjeti

¹ "Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi" O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24-yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruzasi. 07.12.2016 yil. www.uza.uz- internet sayti ma'lumotlari asosida

o'ldirish emas, mablag'larni qattiq tejash, belgilangan maqsad uchun va oqilona ishlatishni ta'minlash zarur. Bu – hammaga ravshan va rad etib bo'lmaydigan haqiqat" – deydi Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev o'z nutqlarida².

Byudjet tashkilotlari byudjet mablag'larining asosiy iste'molchisi hisoblanib, Davlat byudjeti xarajatlarini tashkil etadi va xarajatlar smetasi asosida byudjetdan moliyalashtiriladi. Shuningdek, byudjet tashkiloti qonunchilikka muvofiq byudjetdan tashqari mablag'lar yuzasidan tashkil bo'lish manbalari va foydalanish yo'nalishlari ko'rsatilgan holda byudjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha smetalar doirasida xarajatlarni amalga oshiradi. Oxirgi yillarda davlat moliyasini isloh qilish loyihasini amalga oshirish doirasida so'nggi natijaga yo'naltirilgan byudjetlashtirish tamoyillarining joriy qilinishi, o'rta muddatli byudjet istiqbollari belgilash siyosatining ilgari surilishi, davlat byudjetining g'azna ijrosiga o'tilishi hamda byudjet siyosatidagi boshqa o'zgarishlarning amalga oshirilishi byudjet tashkilotlarida o'z xarajatlarini aniqlash va smetalarni ishlab chiqish, byudjetdan tashqari mablag'larni safarbar qilish tartiblarini takomillashtirishni talab etmoqda.

Bitiruv malakaviy ishining predmeti. byudjet tashkilotlarini moliyalashtirish, hususan byudjet tashkilotlarni byudjetdan tashqari mablag'larining shakllanishi va ularni sarf etish munosabatlari bitiruv malakaviy ishining predmeti bo'lib hisoblanadi.

Bitiruv malakaviy ishining ob'yekti. Byudjet tashkilotlarini byudjetdan tashqari jamgarmalarini shakllantirish va ularni sarf etilishi, hususan Toshkent moliya institutining byudjetdan tashqari mablag'larini shakllantirish va ulardan foydalanish tizimi bitiruv malakaviy ishimizning ob'yekti hisoblanadi.

Bitiruv malakaviy ishining maqsadi va vazifalari. Respublikamizda faoliyat yuritayotgan byudjet tashkilotlarida smetali moliyalashtirish tartibini o'rganish, muassasalar ehtiyojlarini byudjetdan tashqari manbalar evaziga

² Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. – Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2017.

qondirish va ularni moliyalashtirishning ko'pkanalli tizimini takomillashtirishga qaratilgan asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Bitiruv malakaviy ishining oldiga qo'yilgan maqsadga erishish uchun quyidagi asosiy vazifalar belgilab olindi:

- davlat ijtimoiy-iqtisodiy siyosatini amalga oshirishda byudjet tashkilotlarining ahamiyati va ularning tashkiliy-huquqiy asoslarini o'rganish;
- byudjet tashkilotlari xarajatlarini moliyalashtirish manbalari va unda byudjetdan tashqari manbalarning ahamiyatini o'rganish;
- byudjet tashkilotlari byudjetdan tashqari mablag'larini shakllantirish amaliyotini tahlil etish;
- byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag'laridan foydalanish amaliyotini tahlil qilish;
- byudjet tashkilotlari faoliyatini yaxshilash va byudjet mablag'laridan foydalanishni takomillashtirish masalalarini tadqiq etish;
- byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag'larini shakllantirishni kengaytirish yo'nalishlarini tadqiq etish;
- izlanishlar asosida byudjet tashkilotlarida byudjetdan tashqari mablag'larni jalb qilish va ulardan foydalanishni takomillashtirishga qaratilgan takliflar ishlab chiqish.

Bitiruv malakaviy ishi mavzusining nazariy va amaliy ahamiyati. Bitiruv malakaviy ishning nazariy ahamiyatini byudjet tashkilotlarini byudjetdan tashqari mablag'larining shakllanishi, ularning byudjet tashkilotlari moliyaviy resurslari tarkibidagi o'rni va ahamiyati, mazmuni, vazifalari, tashkiliy-huquqiy asoslari ochib berilganligi, byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag'laridan foydalanish va ularni shakllantirish mehanizmining batafsil yoritib berilganligidadir. Ishning amaliy ahamiyati shundaki, unda byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag'larining shakllanishi va ulardan foydalanish amaliyotini kompleks tahlil qilish asosida uning samarali tashkil etilishi, shu jumladan uning samaradorligini ta'minlashga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Bitiruv malakaviy ishi tarkibining qisqacha tavsifi. Bitiruv malakaviy ishi kirish, o'z ichiga olti paragrafni qamrab olgan uch bobni, xulosalar va takliflar hamda foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatidan iborat bo'lib, ishni mazmunini yoritishda 9 ta rasm, 4 ta jadval shakllantirilgan bo'lib, ishning umumiy hajmi 76 betni tashkil etadi.

Bitiruv malakaviy ishining kirish qismida tanlangan mavzuning dolzarbligi, tadqiqotning maqsadi va vazifalari, tadqiqotning ob'yekti, predmeti, nazariy va amaliy ahamiyati bayon etilgan.

Bitiruv malakaviy ishining birinchi bobida O'zbekiston Respublikasida byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag'larini shakllantirishning tashkiliy-huquqiy asoslari o'rganilgan.

Bitiruv malakaviy ishining ikkinchi bobida byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag'larini shakllantirish va ulardan foydalanish amaliyoti keltirilgan.

Bitiruv malakaviy ishining uchinchi bobida iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag'larini shakllantirishni kengaytirish yo'nalishlari tadqiq etilgan.

Bitiruv malakaviy ishining xulosa va takliflar qismida olib borilgan ilmiy-tadqiqot natijalari yuzasidan shakllantirilgan xulosalar hamda ishlab chiqilgan amaliy taklif va tavsiyalarning qisqacha mazmuni o'z ifodasini topgan.

**1-BOB. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA BYUDJET
TASHKILOTLARINING BYUDJETDAN TASHQARI
MABLAG'LARINI SHAKLLANTIRISHNING TASHKILIY-
HUQUQIY ASOSLARI**

**1.1. Davlat ijtimoiy-iqtisodiy siyosatini amalga oshirishda byudjet
tashkilotlarining ahamiyati va ularning tashkiliy-huquqiy asoslari**

Byudjetdan mablag'larni taqdim etishning metodlari byudjetdan moliyalashtirishning muhim elementi bo'lib hisoblanadi. Ularning yordamida moliya organlari byudjetda ko'zda tutilgan tadbirlarni pul mablag'lari bilan ta'minlaydi, pul mablag'laridan foydalanishda yuqoriroq natijalarga erishish uchun mablag'larni qayta o'zgartirib taqdim etishni amalga oshiradi, moliyaviy resurslarni taqsimlashda tarkib topayotgan proportsiyalarni tartibga soladi.

Davlat tomonidan moddiy ishlab chiqarish sohasi va uy-joy-kommunal xo'jaligiga qilinadigan xarajatlar mamlakat iqtisodiyotini moliyalashtirish xarajatlariga kiradi. Bunda byudjet mablag'lari vazirliklar, idoralar va korxonalarga ishlab chiqarishni kengaytirish bo'yicha xarajatlarga (kapital quyilmalarga), oddiy takror ishlab chiqarishni ta'minlashga (subsidiyalar, dotatsiyalar va transfertlar), operatsion xarajatlarga va boshqa xarajatlarga beriladi.

Mamlakat iqtisodiyotini moliyalashtirish xarajatlari vazirliklar, idoralar va korxonalar bo'yicha rejalashtiriladi hamda bir vaqtning o'zida ma'lum maqsadlarga mo'ljallanganligi bo'yicha ko'zda tutiladi. Bunda byudjet mablag'larining asosiy qismi iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlariga, ya'ni sanoat, energetika, qishloq xo'jaligi va transportga yo'naltiriladi.

Byudjet mablag'laridan maqsadli foydalanish nuqtai-nazaridan kapital quyilmalarni moliyalashtirish iqtisodiyotni rivojlantirishda eng muhim ahamiyatga egadir. Ishlab chiqarish va noishlab chiqarish maqsadlariga mo'ljallangan asosiy fondlarning yangilarini yaratish va harakatdagilarini kengaytirishga uchun pul mablag'larini taqdim etishga kapital quyilmalarni moliyalashtirish deyiladi.

Byudjet resurslarining cheklanganligi uchun ular investitsiyalarning cheklangan doirasiga, ya'ni maqsadli dasturlarga kiritilgan yoki hokimiyatning ijroiya organlari qarori bo'yicha amalga oshirilayotgan investitsiyalarga beriladi.

“Iqtisodiyot nazariyasi” va “Moliya” fanlaridan bizga ma'lumki, iqtisodiyot va ijtimoiy hayot sohalari ikki yirik sohadan iborat:

1. Moddiy ishlab chiqarish sohasi.
2. Nomoddiy ishlab chiqarish (yoki noishlab chiqarish) sohasi.

Moddiy ishlab chiqarish sohasida moddiy qiymatliklar yaratiladi, tovarlar ishlab chiqariladi, xizmatlar ko'rsatiladi, ishlar bajariladi.

Noishlab chiqarish sohasida turli xizmatlar (maishiy, kommunal, ijtimoiy, davlat boshqaruvi, mamlakat mudofaasi, milliy xavfsizlik, ichki ishlar xizmatlari) ko'rsatiladi.

Noishlab chiqarish muassasa va tashkilotlarining bir qismi tijorat hisobi asosida ish yuritsalar, bir qismi notijorat faoliyatini olib boradilar. Bu faoliyatning pirovard maqsadi tijorat foydasiga ega bo'lish bo'lmaydi, lekin ularning qo'shimcha daromadlarni jalb qilishga bo'lgan intilishlarini ham inkor etmaydi. Bunday muassasalarning aksariyati “budjet tashkiloti” maqomida faoliyat qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Budjet Kodeksining 4-moddasida budjet tashkilotlariga quyidagicha ta'rif berilgan: “Budjet tashkiloti – davlat funktsiyalarini amalga oshirish uchun belgilangan tartibda davlat hokimiyati organlarining qaroriga ko'ra tashkil etilgan, davlat budjeti mablag'lari hisobidan saqlab turiladigan notijorat tashkilot”³.

Bu tashkilotlar asosan yuridik shaxs maqomiga ega bo'lib, ularning faoliyati bu maqomning barcha talablariga (moddiy-texnika bazasi va faoliyat sohasi bo'yicha xo'jalik faoliyati bilan shug'ullanish uchun etarli sharoitning mavjudligi, buxgalter kadrlarning mavjud bo'lishi, shaxsiy hisobraqamining mavjud bo'lishi va sh.k.) javob berishi kerak. Lekin bugungi kunda yuridik shaxs maqomiga ega bo'lmagan budjet tashkilotlari ham faoliyat yuritib kelmoqda. Ularga tegishli davlat boshqaruv organlari (bosh bo'linma sifatidagi budjet tashkiloti) huzuridagi

³ O'zbekiston Respublikasi Budjet Kodeksi. 4-modda.

markazlashtirilgan buxgalteriyalar va tegishli hokimiyatlarning buxgalteriyalari tomonidan xizmat ko'rsatiladi (masalan, tuman madaniyat bo'limiga qarashli markaziy kutubxonalar tizimi, tegishli hokimiyatlar bo'linmalariga qarashli veterinariya uchastkalari va punktlari va sh.k.).

Davlat budjeti hisobiga mablag' bilan ta'minlanadigan tarmoqlarda iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish, budjet tashkilotlarini mablag' bilan ta'minlash mexanizmini takomillashtirish, budjet mablag'laridan samarali va aniq foydalanish maqsadida 1999 yil 3 sentyabrda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 414-son Qarori qabul qilindi. Mazkur Qaror 2000 yil 1 yanvardan boshlab budjet tashkilotlari xarajatlarini mablag' bilan ta'minlashning yangi tartibini belgilab berdi. U quyidagilarni nazarda tutadi:

- budjet mablag'laridan tejab, samarali va aniq foydalanish hamda budjet intizomini mustahkamlash uchun budjet tashkilotlari rahbarlarining mustaqilligini kengaytirish va mas'uliyatini oshirish;

- budjet tashkilotlarini mablag' bilan ta'minlash mexanizmini soddalashtirish va budjet mablag'laridan foydalanishda yuqori natijalarga erishish maqsadida mavjud mablag'larni oqilona taqsimlash uchun imkoniyatlar yaratish;

- ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlarni, ish haqiga qo'shimchalar, kapital qo'yilmalar va boshqa xarajatlarni guruhlagan holda bir satrda mablag' bilan ta'minlash usulida budjet tashkilotlarini normativlar bo'yicha (faoliyat turiga ko'ra) mablag' bilan ta'minlashning yangi tartibini joriy etish;

- budjetdan mablag' bilan ta'minlashni budjet tashkilotlarining faoliyat turi bo'yicha tovarlar (ishlar, xizmatlar) ishlab chiqarish va sotish faoliyatini kengaytirish bilan birga qo'shib olib borish;

- budjet tashkilotlari xodimlari mehnatini rag'batlantirish, ular faoliyati samaradorligini oshirish va kadrlarning o'rnatib qolishi uchun shart-sharoitlar yaratish.

Mazkur Qarorning to'liq ijrosini ta'minlash maqsadida yuridik shaxs maqomiga ega bo'lgan faoliyatdagi tashkilotlarga qo'shimcha ravishda 2000

yildan boshlab bir qator budjet tashkilotlari va muassasalariga yuridik shaxs maqomi berilgan. Bular:

Maorif sohasida:

- kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar, bolalar uylari;
- umumta’lim maktablari, gimnaziyalar, litseylar, maktablararo o‘quv-ishlab chiqarish kombinatlari – o‘quvchilar kontingenti 400 kishidan kam bo‘lmasa;
- internatlar – o‘quvchilar kontingenti 200 kishidan kam bo‘lmasa;
- maktabgacha tarbiya bolalar muassasalari – bolalar kontingenti 350 kishidan kam bo‘lmasa;
- viloyat va tuman (shahar) ahamiyatiga molik maktabdan tashqari muassasalar;

Sog‘liqni saqlash sohasida:

- kasalxonalar (ixtisoslashtirilgan markazlar bilan), tug‘ruqxonalar, tibbiy-sanitariya qismlari, dispanserlar, shifoxonalar;
- bolalar uylari, bolalar sanatoriylari, kattalar uchun sil kasalliklari sanatoriylari;
- tajriba tariqasida ochilgan qishloq vrachlik punktlari.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007 yil 26 fevral “Xalq ta’limi muassasalarini moliyalashtirish mexanizmini takomillashtirish to‘g‘risida”gi Farmoni ijrosini ta’minlash doirasida barcha turdagi ta’lim muassasalariga ularning kontingentidan (o‘quvchilar, bolalar, tarbiyalanuvchilar sonidan) qat’i nazar yuridik shaxs maqomi berildi.

Byudjet tashkilotlarini moliyalashtirish shartlari va ularning byudjet hisobini yuritish tartibi byudjet to‘g‘risidagi qonun hujjatlari bilan belgilanadi. Davlat byudjetidan va davlat maqsadli jamg‘armalari byudjetlaridan mablag‘lar oladigan yuridik yoki jismoniy shaxs byudjet mablag‘lari oluvchidir. Byudjet mablag‘lari oluvchi byudjet tashkiloti maqomiga ega bo‘la olmaydi. Byudjet mablag‘lari oluvchini Davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg‘armalari byudjetlari mablag‘lari

hisobidan moliyalashtirish shartlari byudjet to'g'risidagi qonun hujjatlari bilan belgilanadi.

Byudjet mablag'larini taqsimlovchi — o'z tasarrufida O'zbekiston Respublikasining respublika byudjetidan mablag' oladigan tashkilotlarga ega bo'lgan yuridik shaxs, shuningdek O'zbekiston Respublikasining respublika byudjetidan moliyalashtiriladigan byudjet tashkiloti yoki byudjet mablag'lari oluvchidir.

Byudjet tashkilotlarining faoliyatini yuritishi, ularni moliyalashtirish masalalarib shuningdek ularni byudjetdan tashqari mablag'larini shakllantirishb rasmiylashtirish bilan bog'liq tashkiliy huquqiy asos quyidagi me'yoriy xujjatlar bilan tartibga solinadi (1-jadval).

Byudjet tashkilotlari moliya tizimining noishlab chiqarish tarmoqlaridagi muassasalardir. Noishlab chiqarish soxasi, bu iqtisodiyotning moddiy boyliklar ishlab chiqarmaydigan tarmoqlar majmuidir. Ularga: boshqarish, maorif, madaniyat va boshqa jamoat tashkilotlari kiradi. Ular shaxsiy yordam va ijtioiy xizmat kursatishadi. Noishlab chiqarish soxasida xam turli xarakterga ega bulgan moliyaviy munosabatlar vujudga keladi va ularni quyidagi guruxlarga ajratish mumkin:

- tarmoq yoki muassasani (tashkilotni) uzini byudjet bilan orasidagi pul munosabatlari. Ular asosida byudjet mablag'lar hisobidan tarmoq pul fondlari tashkil etiladi (ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat va boshqalar). Tulov asosida ishlatayotgan tashkilotlar, byudjetga belgilangan tulovlarni utkazishlari mumkish;

- yuqori boshqaruv organlari bilan, ularga qarashli muassalar (tashkilotlar) orasida, xamda oxirgilarni ichida vujudga kelayotgan munosabatlar. Ular, xujalik sub'ektlarni ixtiyorida tarmoq fondlari bilan foydalanish, maqsadli pul fondlarni tashkil etish bilan birga sodir buladi, masalan ish xaqi, kapital tamirlash va x.k. Muassasalar va tashkilotlar ichida, ish xaqi va iqtisodiy rag'batlantirish fondini tashkil etish va sarflash, hamda pul mablag'larni maqsadli yo'nalishlar bo'yicha qayta taqsimlash bilan bog'liq bo'lgan moliyaviy munosabatlardir.

**Byudjet tashkilotlari faoliyatining huquqiy asosini tashkil qiluvchi asosiy
hujjatlar⁴**

№	Xujjat nomi
1	O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi
2	O'zbekiston Respublikasining "Byudjet kodeksi" T. 2013 yil 26-dekabr
3	O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni
4	"O'zbekiston Respublikasining 2017 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat budjetining asosiy parametrlari to'g'risida"gi Prezident qarori. PQ-2699-son. 27.12.2016 y.
5	O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirining "Byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetasi va shtat jadvallari tuzish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida" gi buyrug'i (O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2014 yil 15 dekabrda ro'yxatdan o'tkazildi, ro'yxat raqami 2634)
6	O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2012 yil 5 oktyabrdagi "Byudjet tashkilotlari daromadlari va xarajatlarning buxgalteriya hisobi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida" 74-sonli buyrug'i
7	O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2014 yil 12 avgustdagi "Byudjet tashkilotlari tomonidan tadbirkorlik sub'ektlarining xayriya ehsonlari shaklidagi mablag'laridan foydalanishning oshkoraligi va samaradorligini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida" gi 227-son qarori
8	O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 2010 yil 17 dekabrda "Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi to'g'risidagi yo'riqnomani tasdiqlash haqida"gi 105-son buyrug'I (O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2010 yil 22 dekabrda ro'yxatdan o'tkazildi, ro'yxat raqami 2169)
9	O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2009 yil 8 apreldagi "Davlat mulkini ijaraga berish tartibini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi 102-son qarori va boshqalar
10	O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2016 yil 22 noyabrdagi 88-son "O'zbekiston Respublikasi byudjet tizimi byudjetlarining g'azna ijrosi qoidalarini tasdiqlash haqida" buyrug'i (O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2016 yil 22 dekabrda ro'yxatdan o'tkazildi, ro'yxat raqami 2850)

⁴ O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi. www.lex.uz internet sayti ma'lumotlari asosida

- turli tarmoqlar bilan xujalik sub'ektlar o'rtasida vujudga kelayotgan pul munosabatlari, shular ichida byudjetdan tashqari fondlarni tashkil etish va foydalanish bilan bog'lik bo'lib ijtimoiy sug'urta, pensiya va x.k.;

- xujalik yurituvchi sub'ektlar bilan xizmatni iste'mol qiluvchilar va xomiylar o'rtasidagi pul munosabatlari. Ular asosida nomoddiy ishlab chiqarish sohadagi muassasalar va tashkilotlarning moliyaviy manbalari tashkil etiladi.

Nomoddiy ishlab chiqarish ham, moliyani tashkil etilishiga ta'sir etadi va birinchi o'ziga xos xususiyati bo'lib, moliya jismoniy va yuridik shaxslarga xizmat ko'rsatish jarayonini ifoda etadi. Xizmat ko'rsatishni turli-tumanligi va iste'molchilarga ularni taqdim etish xarakteri bir turda bulmasligi noishlab chiqarish soxadagi muassasalarni va tashkilotlarni, to'lov yoki tulovsiz ishlashga imkon yaratdi. Bu pul fondlarni tashkil etish tartibiga va manbalariga, ularni foydalanish printsiplari va yo'nalishlariga ta'sir etadi.

Noishlab chiqarish soxadagi muassasalar va tashkilotlarning moddiy asosi bulib, tovar ishlab chiqarish sharoitida natural-moddiy va qiymat shakliga ega bo'lgan, noishlab chiqarish fondlaridir. Shu fondlarni olish, yangilash, kengaytirish va ishlatish bilan bog'lik bulgan munosabatlar, moliyaviy munosabatlarni ifodalaydi. Ular asosida maqsadli pul fondlarni tashkil etish va foydalanish vujudga keladi va shunda molliiy ishlab chiqarishda moliyani ikkinchi o'ziga xos xususiyati namoyon bo'ladi.

Ularini uchinchi xususiyati xizmat ko'rsatish va uni iste'moli o'rtasida almashish davri yuqligida. Modomiki xizmat uz tabiati bo'yicha nomoddiy, u jamgarilmaydi va yaratilishi bilan u uzoqlashib (yoki begonalashib) ketish kerak. Bu esa noishlab chiqarish soxasida, pul mablag'larni xarakatini, xarakterini, maqsadli pul fondlarni tashkil etish va foydalanish sharoitini va tartibini alohida, o'ziga xosligini ifodalaydi.

Noishlab chiqarish sohasining ko'p tarmoqlarda yuqori malakali, odatda oliy ma'lumotli, ishchilar tashkil etadi. Shuning uchun noishlab chiqarish soha aqliy mexnatni eng ko'p to'planishi bilan ajraladi va umumiy xarajatlar ichida eng katta miqdorli bo'lib, ularga xizmat ko'rsatganlari uchun ish xaqi to'lashga sezilarli

darajada mablag‘ ajratiladi. Natijada, noishlab chiqarish sohada , aqliy mexnatni samaradorligini oshirishga, uni rag‘batlantirishga yunaltilgan spesifik moliyaviy mexanizmi bilan foydalanish zarurligida ifodalangap, moliyani, to‘rtinchn uziga xos xususiyati aniqlanadi.

Noishlab chiqarish soxasining, odatda, o‘z daromadlari bulmagan muassasalar uchun, pul mablag‘lar davlat byudjetidan ajratiladi, yoki uni smetali moliyalashtirish deyiladi.

Smetali moliyalashtirish muassasani asosiy xarajatlarini qoplash uchun davlat byudjetidan ajratilgan pul xajmini, aniq bir maqsadga qaratilganligi va choraklarga taqsimlanishini aniqlaydi. Noishlab chiqarish muassasalarini ta‘minlash uchun byudjet mablaglardan tashqari, korxonalar, ijtimoiy va boshqa tashkilotlardan mablag‘lar ajratilishi mumkin, lekin moliyalashtiriishing asosiy manbai sifatida davlat byudjeti bo‘lib qoladi. Boshqa moliyaviy rejalardan, yoki daromadlar va xarajatlar shaklida tuzilgan balansdan, smeta, smetali moliyalashtirish muassasalarni byudjet bilan bo‘ladigan munosabatlari bir tomnlama yoki fakat xarajatlar rejasini ifoda etib ajraladi. Agarda ayrim byudjet muassasalarda ishlab chiqarish yoki boshqa faoliyatlardan daromadlar olinmasa, odatda, ular maxsus mablag‘lar shaklida daromadlar va xarajatlar smetasida inobatga olinib, alohida ishlatiladi. Bunda byudjet muassasi smetasiga, muassasa normal ishlamoq uchun, xarajatlar tuliq xajmida kiritiladi, maxsus va byudjetdan tashqaridagi mavjud bo‘lgan mablag‘lar inobatga olinmaydi.

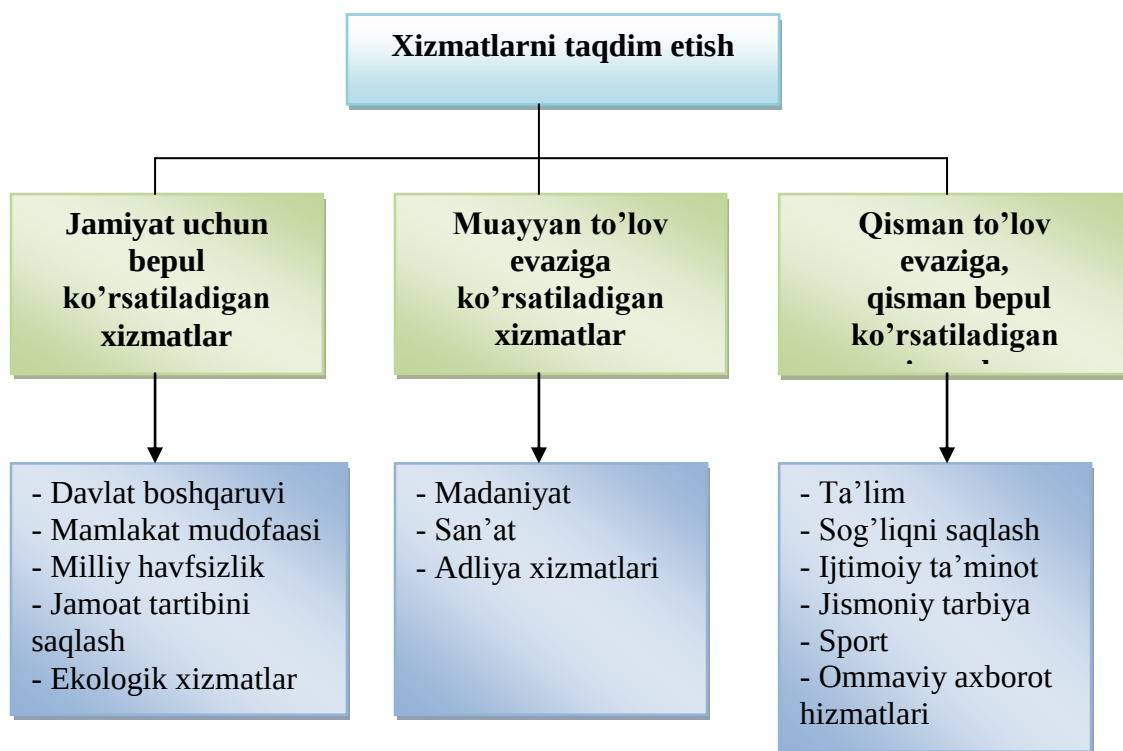
Smeta noishlab chiqarish muassasalarining talablarini va davlat byudjetini imkoniyatlarini inobatga olib va shartli ravishda davlat qarorlarini va boshqa normativ aktlarga, yuriqnomalarga amal qilingan holda tuziladi. Byudjet muassasalarining xarajatlari har bir smetani ajratgan pulini, aniq bir maqsadga yunaltilganlishi aniqlaydigan byudjet tasnifining moddasi, bo‘limi va paragrafi bo‘yicha taqsimlanadi yoki guruhlantiriladi. Muassasaning normal ishlashi uchun, mablag‘lardagi haqiqiy talab har bir xarajatning o‘ziga hos xisoboti bilan asoslanadi.

Ijtimoiy-madaniy xususiyatga, jamoat tartibini saqlash, boshqaruv va mudofaga ta'luqli bo'lgan rang-barang xizmatlarni ko'rsatayotgan xo'jalik sub'ektlari notijorat asosida faoliyat ko'rsatayotgan korxonalarni tashkil etadi.

Rejali iqtisodiyot davrida ushbu korxonalar xizmatining qariib barchasi bepul ko'rsatilar edi. Keyingi yillarda aholini ijtimoiy-madaniy tadbirlarga bo'lgan talabini sifatli va o'z vaqtida ta'minlash maqsadida pullik xizmat ko'rsatish sohalari ham kengaya boshladi. Byudjet tashkilotlari moliyaviy resurslarining shakllanishi ikki xususiyatga bog'lik bo'ladi.

- ko'rsatayotgan xizmatlar kurinishi;
- iste'molchiga etkazib berilishi (pullik yoki bepul).

Xozirgi kunda mamlakatimiz oldida murakkab va mas'uliyatli vazifa turibdi. Bu vazifani muvaffaqiyatli bajarish ko'p jixatdan moliyaviy xarakterdagi muammolarni hal etish bilan chambarchas bog'lik.

1-rasm. Byudjet tashkilotlari tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlarning taqdim etish xarakteriga ko'ra guruhlanishi⁵

⁵ Ilmiy izlanishlar asosida muallif tomonidan tuzildi

1.2. Byudjet tashkilotlari xarajatlarini moliyalashtirish manbalari va unda byudjetdan tashqari manbalarning ahamiyati

Bugungi kunda byudjet tashkilotlarini moliyalashtirishning ko'pkanalli tizimi shakllangan bo'lib, ularni moliyalashtirishning quyidagi manbalari mavjud:

- davlat budjeti mablag'lari;
- davlatning byudjetdan tashqari maqsadli jamg'armalari mablag'lari;
- ijtimoiy sug'urta mablag'lari;
- byudjet tashkilotlarning o'z mablag'lari (byudjetdan tashqari tushumlari);
- hayriya va homiylik tashkilotlarining mablag'lari;
- xalqaro tashkilotlarning mablag'lari;
- yuridik va jismoniy shahslardan kelgan qaytarilmaydigan pul tushumlari;
- boshqa mablag'lar.

Byudjet tashkilotlari xarajatlarini mablag' bilan ta'minlash quyidagilarni nazarda tutadi:

- byudjet mablag'laridan tejab, samarali va aniq foydalanish hamda byudjet va smeta-shtat intizomini mustahkamlash uchun byudjet tashkilotlari rahbarlarining mustaqilligini kengaytirish va mas'uliyatini oshirish;

- byudjet tashkilotlarini mablag' bilan ta'minlash mexanizmini soddalashtirish va byudjet mablag'laridan foydalanishda yuqori natijalarga erishish maqsadida mavjud mablag'larni oqilona taqsimlash uchun shart-sharoitlar yaratish;

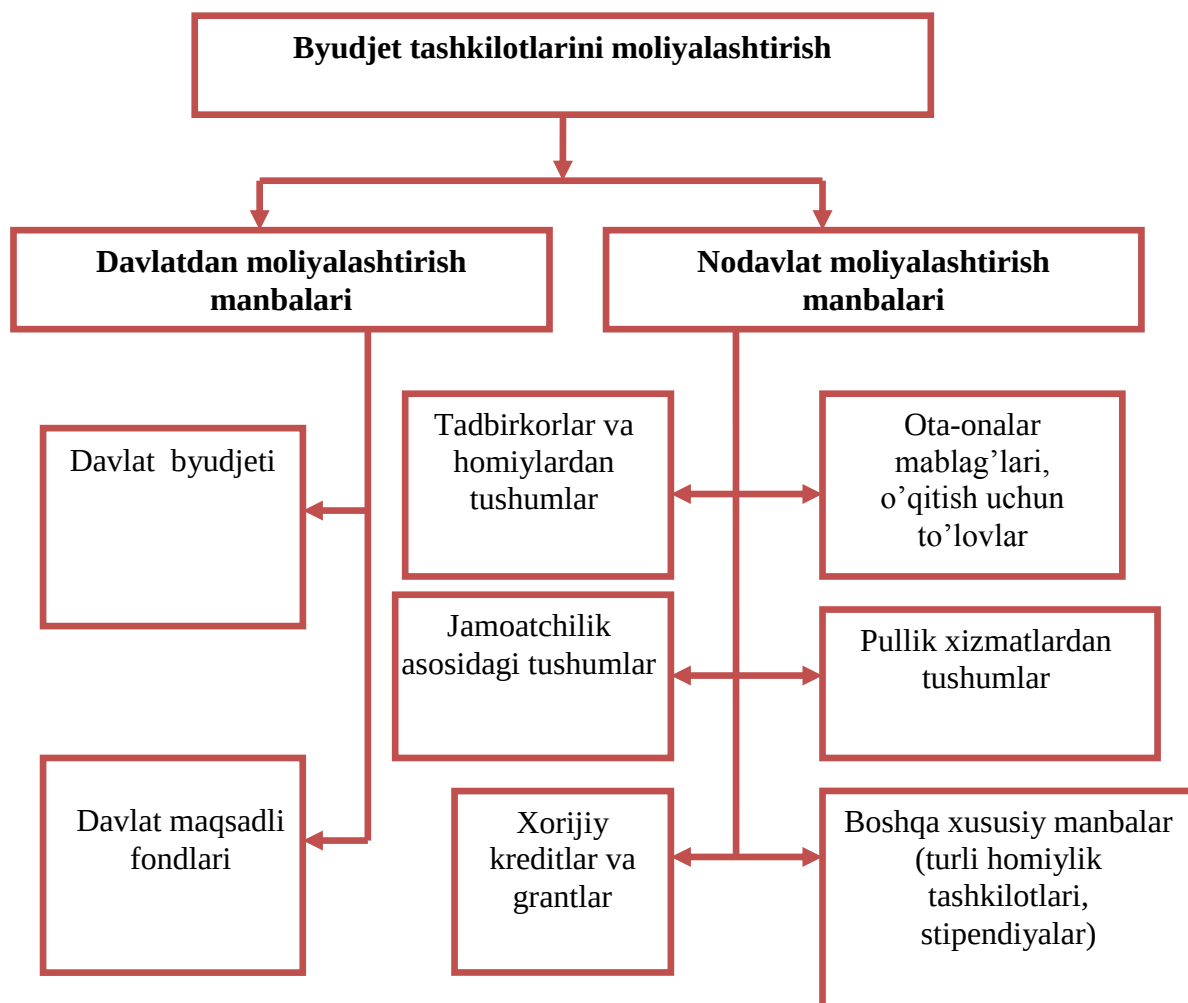
- byudjet tashkilotlari xodimlari mehnatini rag'batlantirish, ular faoliyati samaradorligini oshirish va kadrlarning o'rnashib qolishi uchun shart-sharoitlar yaratish.

Budjet tashkilotlari bo'ysunuviga ko'ra respublika budjeti va mahalliy (viloyat, tuman, shahar) budjetlardan mablag' bilan ta'minlanadilar, ularning joriy faoliyati budjet tashkilotlarini mablag' bilan ta'minlashning o'rnatilgan tartibiga asosan moliyalashtiriladi, bunda yuridik shaxs maqomiga ega bo'lgan tashkilotlar

mustaqil ravishda o‘z moliyaviy rejalarini xarajatlar smetasi shaklida qonunchilik bilan belgilangan tartibda ishlab chiqadilar.

Xarajatlar smetasi – budjet tashkilotining unga ajratilgan budjet mablag‘larining hajmi, maqsadli yo‘nalishi va yil choraklari (har bir chorakning oylari) bo‘yicha taqsimlanishini belgilab beruvchi asosiy moliyaviy hujjati.

Oliy ta’lim muassasalarining moliyaviy resurslari ikki asosiy manba: davlat budjeti va budjetdan tashqari mablag‘lar (2-rasmga karang) hisobidan shakllanadi.

2-rasm. O‘zbekiston Respublikasida byudjet tashkilotlarini moliyalashtirish manbalari⁶

O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 2014 yil 14 noyabrda 74-son buyrug‘i bilan tasdiqlanib, O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2014 yil 15 dekabrda 2634-son bilan ro‘yxatga olingan “Byudjet tashkilotlari va byudjet

⁶ Ilmiy izlanishlar asosida muallif tomonidan ishlab chiqildi

mablag‘lari oluvchilarning xarajatlar smetasi va shtat jadvallarini tuzish, tasdiqlash va ro‘yxatdan o‘tkazish tartibi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida” gi buyrug‘i⁷ ga muvofiq, budjet tashkilotlarida smetalarning quyidagi turlari amalda qo‘llaniladi (2-rasm):

- yakka (individual) smetalar;
- jamlanma smetalar;
- budjetdan tashqari mablag‘lar bo‘yicha smetalar;

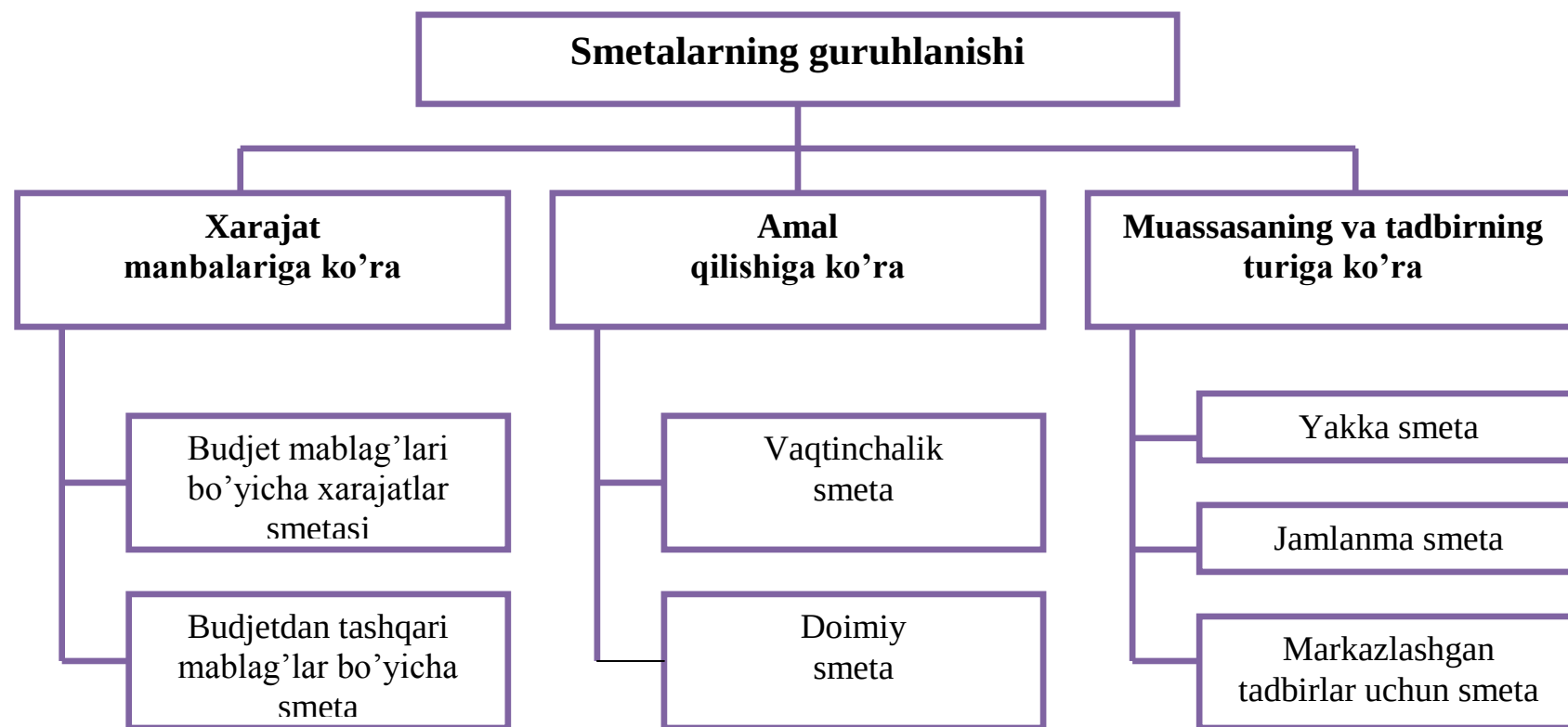
Yakka smetalar yuridik shaxs maqomiga ega bo‘lgan alohida olingan muassasa bo‘yicha tuziladi. Masalan, muayyan hududda (tuman yoki shaharda) joylashgan yuridik shaxs maqomida faoliyat qiluvchi davlat sog‘liqni saqlash muassasasi (kasalxona, qishloq vrachlik punkti, ixtisoslashgan dispanser va sh.k.) mustaqil ravishda budjetdan to‘lanishi ko‘zda tutilgan o‘z xarajatlarini yakka smeta asosida rejalashtiradi.

Jamlanma smetalar yuridik shaxs maqomiga ega bo‘lmagan va tegishli davlat boshqaruv organlari huzuridagi markazlashtirilgan buxgalteriyalar va tegishli hokimiyatlarning buxgalteriyalari tomonidan xizmat ko‘rsatilayotgan tashkilotlar bo‘yicha tuziladi (masalan, tuman madaniyat bo‘limiga qarashli markaziy kutubxonalar tizimi bo‘yicha).

O‘zbekiston Respublikasi Budjet Kodeksida keltirilishicha, “jamlanma xarajatlar smetasi – budjet mablag‘larini taqsimlovchi tomonidan uning tasarrufidagi budjet tashkilotlarining va budjet mablag‘lari oluvchilarning xarajatlar smetalari asosida tuziladigan xarajatlar smetasi” hisoblanadi.

Byudjetdan tashqari mablag‘lar bo‘yicha smeta – tashkilotlar tomonidan joriy moliya yili uchun tuziladigan va tasdiqlanadigan hujjat bo‘lib, unda tashkil bo‘lish manbalari va ushbu mablag‘larning qonunchilikka muvofiq foydalanish yo‘nalishlari ko‘rsatilgan holda byudjetdan tashqari daromadlar tushumlarining prognoz hajmlari aks ettiriladi. Masalan, oliy va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi muassasalarida talabalarni o‘qitishning to‘lov-kontrakt shaklidan tushgan

⁷ www.lex.uz internet sayti

3-rasm. Budjet tashkilotlari xarajatlar smetalarining guruhlanishi⁸

⁸ O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 2014 yil 14 noyabrdagi 74-son buyrug'i bilan tasdiqlanib, O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2014 yil 15 dekabrda 2634-son bilan ro'yxatga olingan "Byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetasi va shtat jadvallari tuzish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida"gi buyrug'iga asosan muallif tomonidan ishlab chiqildi

mablag'lar va ularni ishlatish yo'nalishlari byudjet qonunchiligi bilan belgilangan tartibda byudjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha smeta asosida rejalashtiriladi.

Byudjet tashkiloti va byudjet mablag'lari oluvchilarning O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti hisobidan xarajatlari byudjetdan ajratiladigan mablag'lar doirasida va ularning xarajatlar smetalarida ko'rsatilgan maqsadlarda amalga oshiriladi. Byudjet tashkilotlari xarajatlarni qoplash uchun byudjetdan ajratiladigan mablag'lardan tashqari boshqa daromad manbalari mavjud bo'lganda, mazkur ko'rsatilgan mablag'lar bo'yicha ham daromadlar va xarajatlar smetalarini tuzadi. Byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilar xarajatlar smetalarini, daromadlar va xarajatlar smetalarini, shuningdek shtat jadvallarini normativ-huquqiy hujjatlar asosida mustaqil ravishda tuzadilar. Xarajatlar smetalari, daromadlar va xarajatlar smetalari, shtat jadvallari, shuningdek jamlanma xarajatlar smetalari va shtat jadvallari bir moliya yili muddatiga, mavsumiy yoki yil mobaynida tuzilgan tashkilotlar bo'yicha esa, ularning mazkur moliya yilidagi faoliyat ko'rsatish davriga tuziladi va amal qiladi. Byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlari byudjet to'g'risidagi qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda vaqtinchalik xarajatlar smetasi asosida amalga oshiriladi. Xarajatlar smetalarini, daromadlar va xarajatlar smetalarini tuzishda mehnatga haq to'lash miqdorlari va shartlari, tovarlar (ishlar, xizmatlar) uchun narx va tariflar:

- barcha tashkilotlar (mavsumiy yoki moliya yili mobaynida yangidan tuzilayotgan tashkilotlardan tashqari) bo'yicha — mazkur smetalar tuzilayotgan moliya yilining 1 yanvarida amalda bo'lgan shartlarda;

- mavsumiy yoki moliya yili mobaynida yangidan tuzilayotgan tashkilotlar bo'yicha — mazkur tashkilot faoliyat ko'rsatishi boshlangan oyning birinchi sanasi holatiga ko'ra hisobga olinadi.

Byudjet tizimi byudjetlari ijrosi jarayonida yuzaga keladigan barcha qo'shimcha xarajatlarga byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetalariga byudjet to'g'risidagi qonun hujjatlarida belgilangan tartibda tegishli o'zgartirishlar kiritiladi. Byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari

oluvchilarning xarajatlar smetasi, daromadlar va xarajatlar smetasi, vaqtinchalik xarajatlar smetalari, byudjet mablag‘larini taqsimlovchilarning jamlanma xarajatlar smetasi ming so‘mda tuziladi. Byudjet tashkilotlarining shtat jadvallari va byudjet mablag‘larini taqsimlovchilarining jamlanma shtat jadvallari so‘mda tuziladi.

Xarajatlar smetasi va byudjetdan tashqari mablag‘lar bo‘yicha smeta bir yillik muddatga - 1 yanvardan 31 dekabrigacha bo‘lgan davrga tuziladi (mavsumiy tadbirlar uchun yoki joriy moliya yilida ishga tushiriladigan tashkilotlar bo‘yicha esa ularning mazkur yildagi faoliyat ko‘rsatish oylariga tuziladi va amal qiladi).

Byudjet qonunchiligida kelgusi moliya yili uchun davlat byudjeti yil boshlangunga qadar qabul qilinmagan holatdagi xatti-harakatlar belgilab berilgan. Xususan, agar moliya yili boshlangunga qadar shu yilga mo‘ljallangan davlat byudjeti mamlakat qonun chiqaruvchi organi tomonidan qabul qilinmasa, byudjet tashkilotlarini mablag‘ bilan ta‘minlash ular tomonidan tuzilgan vaqtinchalik xarajatlar smetasi asosida amalga oshiriladi.

Vaqtinchalik xarajatlar smetasi – byudjet tashkilotining (yoki byudjet mablag‘lari oluvchining) xarajatlar smetasi tasdiqlanguniga va ro‘yxatdan o‘tkazilguniga qadar amal qiladigan hujjat bo‘lib, unda qonun hujjatlaridagi o‘zgartirishlar hisobga olingan holda uning uchun nazarda tutilgan byudjetdan ajratiladigan mablag‘lar har oy uchun aks ettiriladi. Vaqtinchalik xarajatlar smetasi oylar kesimida birinchi chorakdan oshmagan davr uchun tuziladi, ko‘rib chiqiladi va tasdiqlanadi. Bunda har oylik xarajatlar o‘tgan moliya yilining oxirgi choragida byudjet tashkiloti tomonidan sarflangan byudjet mablag‘larining uchdan bir qismidan oshib ketmasligi shart.

“Kelgusi moliya yilining birinchi choragi uchun byudjet tashkilotlarining va byudjet mablag‘lari oluvchilarning vaqtinchalik xarajatlar smetalari joriy moliya yilining 25 dekabrigacha tuziladi, tasdiqlanadi va ro‘yxatdan o‘tkaziladi”⁹.

Vaqtinchalik xarajatlar smetasi asosiy smeta tasdiqlangunga qadar amalda bo‘ladi, bunda belgilangan tartibda ro‘yxatdan o‘tkazilgan xarajatlar smetasidagi birinchi chorak uchun ko‘zda tutilgan xarajatlar summasi tashkilotlarning

⁹ O‘zbekiston Respublikasi Byudjet Kodeksi. 104-modda.

vaqtinchalik xarajatlar smetasida rejalashtirilgan xarajatlar summasidan kam bo'lishi mumkin emas.

Byudjet tashkilotlari o'zlarining xarajatlarini hisoblab chiqishda va smetalarni rejalashtirishda quyidagilarga amal qiladilar:

– O'zbekiston Respublikasi qonunlari, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi qarorlari, Prezident farmonlari va qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari va farmoyishlari, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining normativ hujjatlariga;

– byudjet tashkilotlari xarajatlarini rejalashtirishning normativ uslubiga;

– tovar va xizmatlarning davlat tomonidan tartibga solinadigan baholari va tariflariga, shuningdek, nodavlat korxonalar va tashkilotlarning ayrim tovarlari va xizmatlari baholariga;

– yuqori turuvchi tashkilotlar rahbarlarining o'zlari tasarrufidagi muassasalarning kelgusi yil uchun xarajatlar smetalarini tuzish masalalari bo'yicha ko'rsatmalari va takliflariga, agarda ular qonun hujjatlariga zid bo'lmasa,

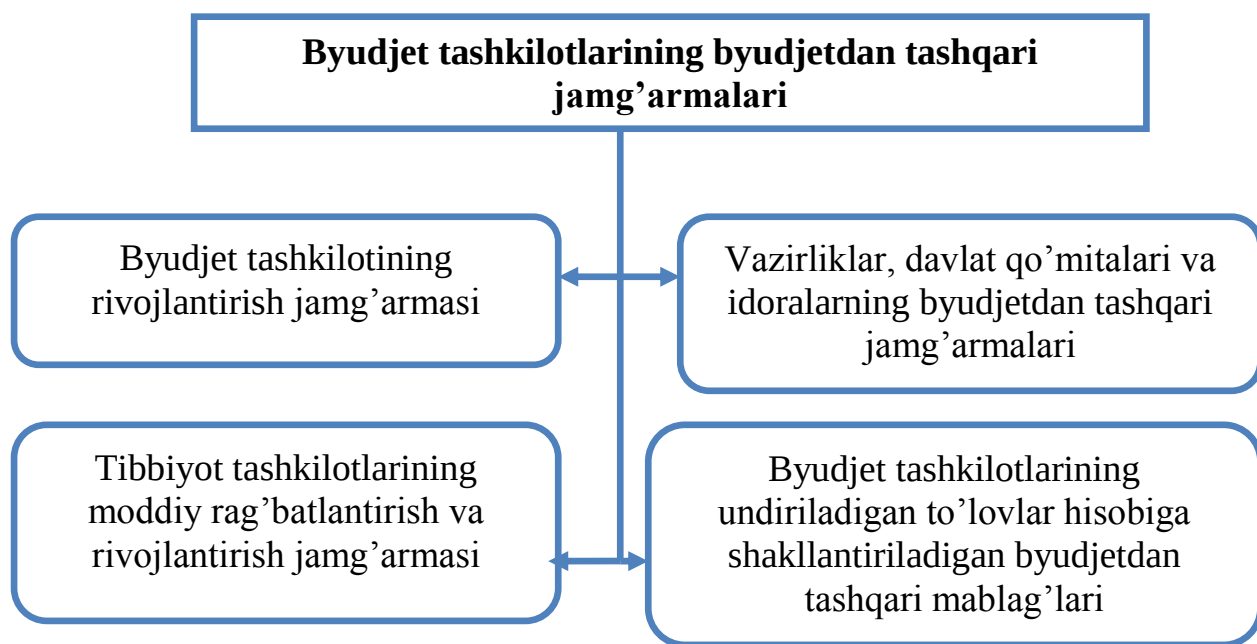
– bolalar va boshqa ijtimoiy-madaniy tashkilotlarda ovqatlanishga ketadigan xarajatlar summasi tashkilotlarning ayrim turlari uchun qonun hujjatlari bilan tasdiqdangan ovqatlanish me'yorlari va ovqatlanish kunlari sonidan kelib chiqib hisoblanadi;

– dori-darmonlarga ketadigan xarajatlar summasi qonun hujjatlari bilan belgilangan pul xarajatlari me'yoriga qarab hisoblab chiqiladi;

– ijtimoiy-madaniy tashkilotlarning ayrim guruhi uchun kiyim-kechak, poyafzal, choyshab, yotoq anjomlari va boshqa yumshoq jihozlar sotib olishga ketadigan xarajatlar moddiy ta'minotning amaldagi me'yorlari asosida, lekin ajratilgan mablag'lar doirasida hisoblanadi.

Byudjet tashkilotlarini moliyalashtirishda byudjetdan tashqari mablag'larning ahamiyati katta bo'lib, O'zbekiston Respublikasining Byudjet kodeksining 44-moddasiga ko'ra byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari jamg'armalari quyidagilardan tashkil topgan (4-rasm):

–

4-rasm. Byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari jamg'armalari¹⁰

- Byudjet tashkilotining rivojlantirish jamg'armasi;
- Tibbiyot tashkilotlarining moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasi;
- vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralarning byudjetdan tashqari jamg'armalari;
- byudjet tashkilotlarining undiriladigan to'lovlar hisobiga shakllantiriladigan byudjetdan tashqari mablag'lari.

Byudjetdan mablag' oluvchilar byudjet xarajatlarini amalga oshirish uchun g'aznachilik bo'linmalariga quyidagilarni:

- a) byudjet mablag'lari bo'yicha:
 - doimiy xarajatlar smetalari moliya organlarida ro'yxatga olinguniga qadar — birinchi chorak uchun oylar kesimida moliya bo'limlarida ro'yxatga olingan vaqtinchalik xarajatlar smetalari nusxalarini;
 - doimiy xarajatlar smetalari moliya organlarida ro'yxatga olingandan so'ng
 - moliya organlarida ro'yxatga olingan, oylar kesimida doimiy xarajatlar smetalari;

¹⁰ O'zbekiston Respublikasining Byudjet kodeksining 44-moddasiga asosan muallif tomonidan ishlab chiqildi.

b) byudjetdan tashqari mablag‘lar bo‘yicha — moliya organlarida ro‘yxatga olingan, byudjetdan tashqari mablag‘larning kelib tushishi va ishlatilishining cheklanishi oylar kesimida ko‘rsatilgan vaqtinchalik va aniqlangan xarajatlar smetalari nusxalarini taqdim etadilar (kelib tushishi va sarflanish yo‘nalishi cheklanmagan byudjetdan tashqari mablag‘lar turlari bundan mustasno).

Byudjetdan mablag‘ oluvchilar byudjet mablag‘lari bo‘yicha xarajatlar smetalari nusxalarini va ularga ilovalarni hamda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi Zaxira jamg‘armasi, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi zaxira jamg‘armasi, viloyatlar hamda Toshkent shahar hokimligi zaxira jamg‘armalari mablag‘lari hisobiga va byudjetdan tashqari mablag‘lar bo‘yicha smetalarni, ular moliya organlarida o‘rnatilgan tartibda ro‘yxatga olinganidan so‘ng, g‘aznachilik bo‘linmalariga taqdim qiladilar. Kapital qurilish ob‘ektlari bo‘yicha kapital qurilish buyurtmachilari g‘aznachilik bo‘linmalariga “Davlat byudjeti g‘azna ijrosi qoidolari”da keltirilgan shaklga muvofiq, tegishli moliya organlari bilan kelishilgan, tasdiqlangan qurilishlarning manzilli ro‘yxati (loyiha-tadqiqot ishlarining manzilli ro‘yxati) va qurilishlarning titul ro‘yxati asosida tuzilgan xarajatlarning oylar kesimidagi yoyilmasini (Davlat byudjeti mablag‘lari hisobidan kapital qurilish ob‘ektlari bo‘yicha xarajatlar smetasi) taqdim etadilar.

1-bob bo‘yicha xulosa

Xulosa qilib aytganda, budjet tashkilotlarining qonunchilik bilan belgilab qo‘yilgan rasmiy manbalardan oladigan daromadlari va tushumlari hamda ular bo‘yicha xarajatlarni amalga oshirish davlat budjeti g‘azna ijrosi mexanizmlari bilan qamrab olingan bo‘lib, budjet tashkilotiga tegishli mablag‘larning (budjet va nobudjet) samarali, maqsadga muvofiq va oqilona ishlatilishini ta‘minlash uchun xizmat qiladi, bu mablag‘larning shakllanishi va ishlatilishining dastlabki va joriy nazoratini amalga oshirish imkonini beradi.

Davlat funktsiyalarini amalga oshirish uchun belgilangan tartibda davlat hokimiyati organlarining qaroriga ko‘ra tashkil etilgan, Davlat byudjeti mablag‘lari hisobidan saqlab turiladigan notijorat tashkilot byudjet tashkilotidir. Davlat

byudjetidan va davlat maqsadli jamg'armalari byudjetlaridan mablag'lar oladigan yuridik yoki jismoniy shaxs byudjet mablag'lari oluvchidir. Byudjet mablag'lari oluvchi byudjet tashkiloti maqomiga ega bo'la olmaydi. Byudjet mablag'larini taqsimlovchisi esa o'z tasarrufida O'zbekiston Respublikasining respublika byudjetidan mablag' oladigan tashkilotlarga ega bo'lgan yuridik shaxs, shuningdek O'zbekiston Respublikasining respublika byudjetidan moliyalashtiriladigan byudjet tashkiloti yoki byudjet mablag'lari oluvchi hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasining Byudjet kodeksining 44-moddasiga ko'ra byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari jamg'armalari quyidagilardan tashkil topgan: byudjet tashkilotining rivojlantirish jamg'armasi, Tibbiyot tashkilotlarining moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasi, vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralarning byudjetdan tashqari jamg'armalari, byudjet tashkilotlarining undiriladigan to'lovlar hisobiga shakllantiriladigan byudjetdan tashqari mablag'lari.

2-BOB. BYUDJET TASHKILOTLARINING BYUDJETDAN TASHQARI MABLAG'LARINI SHAKLLANTIRISH VA ULARDAN FOYDALANISH AMALIYOTI

2.1. Byudjet tashkilotlari byudjetdan tashqari mablag'larini shakllantirish amaliyoti

Byudjet tashkilotlari byudjet mablag'lari doirasida faoliyat yuritish bilar bir qatorda, byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari jamg'armalarini shakllantirish va ulardan foydalanish huquqiga ega. O'zbekiston Respublikasi Byudjet Kodeksi bilan belgilab qo'yilishicha, byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari jamg'armalari qonun hujjatlarida nazarda tutilgan manbalardan byudjet tashkiloti tasarrufiga kelib tushadigan mablag'lar hisobidan shakllantiriladi¹¹.

Byudjet Kodeksining 60-moddasiga muvofiq, byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari qo'shimcha daromadlari "Byudjet tashkilotining rivojlantirish jamg'armasi" deb nomlangan jamg'armada jamlanadi. Bu jamg'armani shakllantirish quyidagi manbalar hisobidan amalga oshiriladi (5-rasm):

- hisobot choragining so'nggi ish kuni oxirida xarajatlar smetasi bo'yicha tejalgan mablag'lar, bundan kapital qo'yilmalarni moliyalashtirish uchun nazarda tutilgan mablag'lar mustasno;

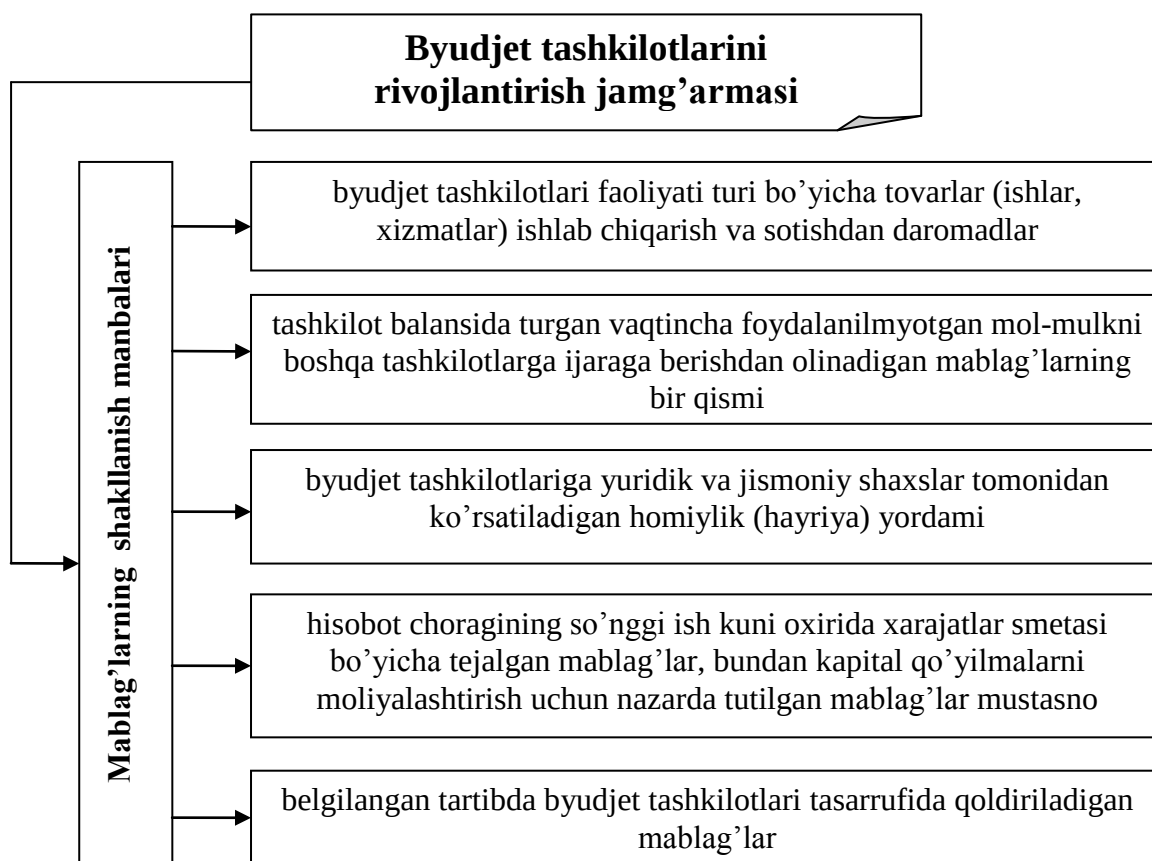
- faoliyat ixtisosligi bo'yicha tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromadlar;

- byudjet tashkiloti balansida turgan mol-mulkni ijaraga berishdan olingan mablag'larning bir qismi;

- belgilangan tartibda byudjet tashkilotlari tasarrufida qoldiriladigan mablag'lar;

- homiylikdan olingan mablag'lar.

¹¹ O'zbekiston Respublikasi Byudjet Kodeksi, 3-modda.

5-rasm. Byudjet tashkilotlarini rivojlantirish jamg'armasi mablag'larining shakllanish manbalari¹²

Byudjet tashkilotining rivojlantirish jamg'armasiga byudjet tashkilotlarining tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromadlari tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan tushgan tushumlar va ularni ishlab chiqarish bo'yicha xarajatlar o'rtasidagi ijobiy farq sifatida aniqlanadi.

Shuningdek, davlat tibbiyot muassasalarida ham byudjetdan tashqari mablag'lar hisobidan Tibbiyot muassasalarini moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasi shakllantiriladi. Ushbu jamg'arma mablag'larini shakllantirish manbalari hamda ishlatish yo'nalishlari O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2005 yil 21 dekabrda "Tibbiyot xodimlari mehnatiga haq to'lashning takomillashtirilgan tizimini tasdiqlash to'g'risida"gi 276-sonli qaroriga muvofiq belgilab berilgan. Byudjet Kodeksining 61- va 81-moddalarida

¹² O'zbekiston Respublikasi Byudjet Kodeksining 11-bob, 60-moddasi asosida tayyorlandi.

ham Tibbiyot muassasalarini moddiy rag‘batlantirish va rivojlantirish jamg‘armasining shakllanish manbalari va ishlatish yo‘nalishlari aniqlashtirilgan (2-jadval).

2-jadval

Tibbiyot muassasalarini moddiy rag‘batlantirish va rivojlantirish jamg‘armasini shakllantirish va uning mablag‘larini sarflash¹³

Tibbiyot muassasalari guruhlari	Jamg‘armaning shakllanish manbalari	Jamg‘arma mablag‘larini sarflash yo‘nalishlari	
		moddiy rag‘batlantirish	moddiy-texnika bazani mustahkamlash
I guruh	– tibbiyot tashkilotiga ajratiladigan byudjet mablag‘lari umumiy hajmining 5 foizigacha bo‘lgan miqdorda byudjetdan ajratiladigan mablag‘lar;	25 %	75 %
II guruh	– faoliyat ixtisosligi bo‘yicha tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromadlar;	35 %	65 %
III guruh	– hisobot choragining so‘nggi ish kuni oxirida xarajatlar smetasi bo‘yicha tejalgan mablag‘lar;	40 %	60 %
IV guruh	– tibbiyot tashkiloti balansida turgan mol-mulkni ijaraga berishdan olingan mablag‘larning bir qismi;	50 %	50 %
	– belgilangan tartibda byudjet tashkilotlari tasarrufida qoldiriladigan mablag‘lar;		
	– homiylikdan olingan mablag‘lar		

Tibbiyot muassasalarini moddiy rag‘batlantirish va rivojlantirish jamg‘armasi quyidagi manbalar hisobiga shakllantiriladi:

- tibbiyot tashkilotiga ajratiladigan byudjet mablag‘lari umumiy hajmining 5 foizigacha bo‘lgan miqdorda byudjetdan ajratiladigan mablag‘lar;
- faoliyat ixtisosligi bo‘yicha tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromadlar;

¹³ O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2005 yil 21 dekabrda “Tibbiyot xodimlari mehnatiga haq to‘lashning takomillashtirilgan tizimini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 276-sonli qarori ilovasiga ko‘ra

3-jadval

Tibbiyot tashkilotlarining moddiy rag‘batlantirish va rivojlantirish jamg‘armasi mablag‘larini shakllantirish va sarflash yo‘nalishlari (qishloq vrachlik punktlari uchun)¹⁴

Tibbiyot tashkilotlarining moddiy rag‘batlantirish va rivojlantirish jamg‘armasini shakllantirish manbalari (qishloq vrachlik punktlari uchun):				Moddiy rag‘batlantirish va rivojlantirish jamg‘armasi mablag‘larini sarflash yo‘nalishlari:	
				moddiy rag‘batlantirishga	moddiy-texnika bazasini rivojlantirishga, muassasani modernizatsiyalash va ta‘mirlashga, kreditorlik qarzlarni to‘lashga
QVP uchun byudjet mablag‘lari umumiy hajmining 5 foizigacha	homiylilik va donorlik tashkilotlaridan, pulli davolash va xizmatlardan, intizomiy jazoni qo‘llashdan tushadigan, jarimalar mablag‘lari	hisobot choragining oxirgi ish kuni tugashida paydo bo‘lgan byudjet mablag‘laridan tejamlar (kapital qo‘yilmalarni moliyalashtirish uchun nazarda tutilgan mablag‘lardan tashqari)	vaqtinchalik foydalanilmayotgan xonalarni va boshqa davlat mulkini o‘zga tashkilotlarga ijaraga berishdan olingan mablag‘lar	ko‘pi bilan 75%	kamida 25%

¹⁴ O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2005 yil 21 dekabrda “Tibbiyot xodimlari mehnatiga haq to‘lashning takomillashtirilgan tizimini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 276-sonli qarori ilovasiga ko‘ra

- hisobot choragining so‘nggi ish kuni oxirida xarajatlar smetasi bo‘yicha tejalgan mablag‘lar, bundan kapital qo‘yilmalarni moliyalashtirish uchun nazarda tutilgan mablag‘lar mustasno;

- tibbiyot tashkiloti balansida turgan mol-mulkni ijaraga berishdan olingan mablag‘larning bir qismi;

- belgilangan tartibda byudjet tashkilotlari tasarrufida qoldiriladigan mablag‘lar;

- homiylikdan olingan mablag‘lar.

O‘zbekiston Respublikasi Byudjet Kodeksi bilan shuningdek vazirliklar, davlat qo‘mitalari va idoralarning byudjetdan tashqari jamg‘armalari daromadlarini shakllantirish manbalari belgilab qo‘yilgan bo‘lib, ular belgilangan tartibda davlat bojlari, yig‘imlar va soliq bo‘lmagan to‘lovlar, ma‘muriy jarimalar hamda moliyaviy sanksiyalardan ajratmalar hisobidan shakllantiriladi. Jamg‘arma mablag‘laridan moddiy-texnika bazani mustahkamlash, xodimlarni moddiy rag‘batlantirish, boshqa xarajatlarni qoplash uchun foydalaniladi.

Vazirliklar, davlat qo‘mitalari va idoralarning byudjetdan tashqari jamg‘armalari mablag‘larini shakllantirish va ulardan foydalanish tartibi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan alohida tartibda belgilanadi.

Bundan tashqari, byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag‘lari rasman o‘rnatilgan undiriladigan to‘lovlar hisobidan ham shakllanadi. Ularning tarkibi Byudjet Kodeksining 63-moddasi bilan belgilab qo‘yilgan. Unga ko‘ra, byudjet tashkilotlari tomonidan byudjetdan tashqari mablag‘lar quyidagilar hisobidan shakllantiriladi:

- o‘quvchilar va tarbiyalanuvchilar davlat maktabgacha ta’lim muassasalarida, umumta’lim maktablarining kuni uzaytirilgan guruhlarida, maktab-internatlarda, olimpiya zaxiralari kollejlari va boshqa ta’lim muassasalarida saqlab turilganligi uchun;

- o‘quvchilar bolalar musiqa va san’at maktablari hamda maktabdan tashqari ta’lim muassasalarida ta’lim olganligi uchun;

- oliy va oʻrta maxsus kasb-hunar taʼlimi muassasalarida taʼlim olganlik uchun;
- statsionar davolash-profilaktika muassasalarida davolanayotganlar tarkibi ovqatlanishi uchun;
- qonun hujjatlariga muvofiq boshqa turdagi undiriladigan toʻlovlar.

Undiriladigan toʻlovlarning miqdorlari, ularni kiritish va ulardan foydalanish tartibi, shuningdek undiriladigan toʻlovlar boʻyicha imtiyozlar qonun hujjatlari bilan belgilanadi.

Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2014 yil 12 avgustdagi 227-son “Byudjet tashkilotlari tomonidan tadbirkorlik subʼektlarining xayriya ehsonlari shaklidagi mablagʻlaridan foydalanishning oshkoraligi va samaradorligini taʼminlash chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi qaroriga muvofiq tadbirkorlik subʼektlarining byudjet tashkilotlariga xayriya ehsonlari shaklida tushadigan pul mablagʻlari byudjet tashkilotlarining Oʻzbekiston Respublikasi Moliya vazirligining axborot tizimida ochilgan tegishli byudjetdan tashqari gʻaznachilik hisob raqamlarida belgilangan tartibda jamlanadi va foydalaniladi. Tadbirkorlik subʼektlarining xayriya ehsonlari shaklidagi mablagʻlari byudjet tashkilotlari tomonidan olinishi va ulardan foydalanish byudjet tashkilotlari bilan tadbirkorlik subʼektlari oʻrtasida xayriya yordami koʻrsatish toʻgʻrisida tuzilgan shartnomalarga (bitimlarga) muvofiq amalga oshiriladi.

Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2009 yil 8 apreldagi “Davlat mulkini ijaraga berish tartibini takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida” gi 102-son qaroriga asosan Oʻzbekiston Respublikasi Davlat mulki qoʻmitasining Qoraqalpogʻiston Respublikasi Davlat mulki qoʻmitasi, Oʻzbekiston Respublikasi Davlat mulki qoʻmitasining viloyatlar va Toshkent shahridagi hududiy boshqarmalari huzurida davlat unitar korxonalari shaklida davlat mulkini ijaraga berish markazlari tashkil etilgan.

Ijaraga berilishi qonun hujjatlariga zid boʻlmagan korxonalar, binolar, inshootlar yoki ularning qismlari, asbob-uskunalar, transport vositalari shaklidagi davlat mulki va boshqa mol-mulk ijaraga berilishi mumkin.

Davlat mulki ularga nisbatan ijaraga beruvchida:

- ilgari tuzilgan davlat mulki ijarasi shartnomalari bo'yicha majburiyatlar bajarilmaganligi;

- ularning muomalaga layoqatsizligi yoki muomala layoqati cheklanganligi (jismoniy shaxslarga nisbatan) to'g'risida ishonchli ma'lumot mavjud bo'lgan shaxslarga ijaraga berilmaydi.

Agar ijaraga berish natijasida balansda saqlovchining ishlab chiqarish va/yoki moliyaviy ko'rsatkichlari yomonlashsa va/yoki byudjetdan moliyalashtirishning nazarda tutilgan limitlaridan ortiq bo'lsa, davlat mulki ijaraga berilishi mumkin emas. Ko'rsatib o'tilgan holatlar yuqori turuvchi tashkilot yoki muassis (mavjud bo'lganda) bilan kelishgan holda balansda saqlovchi tomonidan hujjatlar bilan asoslanishi kerak. Ijaraga berilgan davlat mulki (uning bir qismi), shuningdek davlat mulkini (uning bir qismini) ijaraga olish bo'yicha ijaraga oluvchining huquqi o'zgaga berilishi, garovga qo'yilishi yoki boshqacha tarzda ijaraga oluvchi tomonidan uchinchi shaxslarga o'tkazilishi mumkin emas. Ijaraga oluvchi ijaraga olingan davlat mulkini uchinchi shaxslarga, shu jumladan subijara shartlarida berishga haqli emas. Ijaraga oluvchi mol-mulkni soz holatda saqlashi, o'z hisobidan joriy ta'mirlashi va mulkni saqlash bo'yicha xarajatlarni qoplashi shart. Davlat mulki ijarasining eng ko'p muddati besh yilni tashkil etadi, qonun hujjatlarida nazarda tutilgan holatlar bundan mustasno.

Binolar va inshootlar bo'yicha ijara to'lovini (ijara to'lovining tayanch stavkasi) hisoblab chiqish quyidagi tarzda aniqlanadi¹⁵:

$$T_s = E_s * K_z * (K_q + K_h + K_o) \quad (1)$$

bunda:

T_s — bir yilga bir kv. metr uchun ijara to'lovining tayanch stavkasi;

E_s — bir yilga bir kv. metr uchun eng kam stavka;

K_z — hududiy zonalar koeffitsienti;

¹⁵ O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2009 yil 8 apreldagi "Davlat mulkini ijaraga berish tartibini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi 102-son qarori

Kq — qurilish turi bo'yicha koeffitsient (alohida turgan bino, qo'shimcha qurilgan bino, binoning yuqori qismi, cherdak, boloxona, yarim erto'la, erto'la);

Kh — tutashib ketgan hududdan foydalanish koeffitsienti;

Ko — tijorat maqsadlarida foydalanishda qulaylik koeffitsienti (asosiy avtotransport yo'llari bo'ylab joylashish, ikkinchi darajali avtotransport yo'llariga chiqishda joylashish va boshqalar).

Binolar va inshootlar bo'yicha ijara to'lovi stavkasi O'zbekiston Respublikasi Davlat raqobat qo'mitasi taqdim etgan hamda Moliya vazirligi va Iqtisodiyot vazirligi bilan kelishilgan ijaraning eng kam stavkalari hisob-kitobi asosida tegishli Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari tomonidan tasdiqlangan eng kam stavkalardan kam bo'lishi mumkin emas.

Binolar va inshootlar bo'yicha ijara to'lovining eng kam stavkalari hisob-kitoblari O'zbekiston Respublikasi Davlat raqobat qo'mitasi tomonidan har yili 1 noyabrgacha tayyorlanadi hamda kelishish uchun O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Iqtisodiyot vazirligiga taqdim etiladi, ular o'n ish kuni mobaynida ularni kelishadilar yoki qayta ishlash va keyinchalik O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Iqtisodiyot vazirligining mulohazalari va takliflari olingan sanadan boshlab o'n ish kunidan ortiq bo'lmagan muddatda kelishishga kiritish uchun O'zbekiston Respublikasi Davlat raqobat qo'mitasiga qaytaradilar.

Joriy yilning 15 dekabridan kechikmay binolar va inshootlar bo'yicha ijara to'lovi eng kam stavkalarining kelishilgan hisob-kitoblari O'zbekiston Respublikasi Davlat raqobat qo'mitasi tomonidan tegishli ravishda Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklariga tasdiqlash uchun yuboriladi.

Mol-mulkning boshqa turlari uchun ijara to'lovi stavkasi:

- agar ijaraga topshirilayotgan mulkdan amalda foydalanilgan muddat undan samarali foydalanish muddatidan ortiq bo'lmasa yoki ushbu muddatga teng bo'lsa, yoki amalda foydalanilgan muddatni aniqlash mumkin bo'lmasa — mol-mulk tiklanish qiymatining 30 foizidan;

- agar ijaraga topshirilayotgan mol-mulkdan amalda foydalanilgan muddat undan samarali foydalanish muddatidan ortiq bo'lsa — mol-mulk tiklanish qiymatining 20 foizidan kam bo'lishi mumkin emas.

Samarali foydalanish muddati O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 144-moddasida ko'rsatilgan tasniflashdan kelib chiqib belgilanadi. Balansida saqlovchining rahbari va bosh buxgalteri ijaraga berilayotgan mol-mulkning tiklangan qiymati to'g'risida taqdim etilgan axborotning ishonchliligi uchun javob beradilar.

Ijara shartnomasini tuzishda isitish, sovutish, elektr energiyasi bilan ta'minlash, sovuq va issiq suv ta'minoti, yong'in xavfsizligi va qo'riqlash (hisoblagich, dizel generatori, sovutish mashinasi (chiller, fankoyl va boshqalar), tortish ventilyatorlari, nasoslar, transformator va taqsimlash kichik stantsiyalari, yong'in xavfsizligi va qo'riqlash tizimlari, ko'tarish mexanizmlari (shu jumladan liftlar va boshqalar) zinapoya panjaralari, zinapoyalar, lift shaxtalari va boshqa shaxtalar, shuningdek balansida saqlovchi va ijaraga oluvchilarning xodimlari va/yoki o'quvchilari oshxonalar va bufetlarda ovqatlanishi uchun foydalanadigan maydonchalar bo'yicha muhandislik tarmoqlari va kommunikatsiyalar, mexanik, elektr, sanitariya-texnik asbob-uskunalar va boshqa asbob-uskunalar va qurilmalar bo'yicha ijara to'lovi belgilanmaydi.

Davlat mulkining ko'rsatib o'tilgan turlari bo'yicha shartnomada kommunal va foydalanish to'lovlari, shu jumladan amortizatsiya ajratmalari (mavjud bo'lganda) nazarda tutiladi. Turli sport, madaniy, o'quv, tibbiyot tadbirlari va boshqa ijtimoiy tadbirlar (to'garaklar)ni tashkil etish, shuningdek darsdan tashqari (ishdan tashqari) vaqtda balansida saqlovchi va ijaraga oluvchilarning xodimlari ovqatlanishi va/yoki davolanishini tashkil etish maqsadida ijaraning ayrim ob'ektlari (oshxonalar va bufetlar, zallar (xonalar), sport inshootlari 270 ish kuni va 8 soatlik ish kuni hisobidan kelib chiqib ijara to'lovining soatbay stavkasi to'langan holda ijaraga berilishi mumkin.

Ijaraga beruvchi davlat mulkini ijaraga berish maqsadida:

- ijaraga berilayotgan davlat mulkini xatlovdan o'tkazadi;

- ijaraga berilayotgan davlat mulkiga yuklatilgan majburiyatlarni aniqlaydi va ular haqida ma'lumot tayyorlaydi;
- ijaraga berilayotgan davlat mulki ro'yxatini tuzadi;
- ijara shartnomasi loyihasini, davlat mulkini ijaraga berish shartlarini, ijara ob'ekti, shu jumladan undan foydalanish shartlari to'g'risidagi ma'lumotlarni va boshqa zarur axborotni tayyorlaydi;
- ijaraga berilayotgan davlat mulki ro'yxatini e'lon qiladi;
- davlat mulki ijarasiga buyurtmanomalarni qabul qiladi va ularning ro'yxatdan o'tkazilishini, maxfiyligini va saqlanishini ta'minlaydi;
- potentsial ijaraga oluvchilarning (keyingi o'rinlarda talabgorlar deb ataladi) talabi bo'yicha ularga ijaraga berilayotgan mol-mulk, uning tavsiflari bilan tanishish imkoniyatini beradi;
- ijaraga berilayotgan mol-mulkni tegishli xizmatlar bilan ta'minlash bo'yicha bitim loyihasini ishlab chiqadi hamda uni balansda saqlovchi hamda kommunal xizmatlar va foydalanish xizmatlari ko'rsatuvchilar bilan kelishadi (zaruriyat bo'lsa);
- qonun hujjatlariga va ushbu Nizomga muvofiq boshqa funktsiyalarni bajaradi.

Davlat mulki davriy nashrlarda, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Davlat raqobat qo'mitasi va Savdo-sanoat palatasining veb-saytlarida foydalanilmayotgan davlat mulki ijaraga berilishi to'g'risida majburiy tarzda e'lon qilish sharti bilan (chorakda kamida bir marta) ijaraga beriladi.

Ijaraga oluvchi ijara shartnomasi muddatini uzaytirish to'g'risida yozma ravishda murojaat qilgan taqdirda shartnoma muddati, ushbu ijara ob'ekti bo'yicha majburiy tartibda e'lon berilmasdan, tegishli ravishda davlat mulkini ijaraga berishning eng ko'p muddatlaridan oshmaydigan muddatlarga belgilangan tartibda uzaytiriladi. Ushbu eng ko'p muddatlar tugagach davlat mulki ijaraga umumiy asoslarda beriladi.

Har bir ijara shartnomasi bo'yicha buyurtmanomalar ijaraga beruvchi tomonidan foydalanilmayotgan davlat mulkini ijaraga berish to'g'risida e'lon

berilgandan keyin birinchi buyurtmanoma ro'yxatdan o'tkazilgan sanadan boshlab, har bir buyurtmanomaga tartib raqami berilgan hamda buyurtmanoma berilgan sana va vaqt ko'rsatilgan holda, besh ish kuni mobaynida maxsus daftarda ro'yxatdan o'tkaziladi.

Ko'rsatib o'tilgan muddat tamom bo'lgandan keyin tushgan talabnomalarni (buyurtmanomalarni) ko'rib chiqish ikki ish kunidan oshmaydigan muddat mobaynida amalga oshiriladi.

Talabgorlar (talabgor) talabnomalarni (buyurtmanomalarni) ko'rib chiqishda qatnashishi mumkin. Buyurtmanomalarni ko'rib chiqishda qatnashmagan talabgor ko'rib chiqish natijalari to'g'risida yozma ravishda (faks, elektron pochta, pochta orqali) xabardor qilinadi.

Talabgorlarning buyurtmanomalarini ko'rib chiqish balansda saqlovchi va tegishlicha Qoraqalpog'iston Respublikasi Davlat raqobat qo'mitasi, O'zbekiston Respublikasi Davlat raqobat qo'mitasining viloyatlar va Toshkent shahridagi hududiy boshqarmalari vakillari ishtirokida ijaraga beruvchi huzurida tashkil etiladigan Komissiya tomonidan ko'rib chiqiladi, ko'rib chiqish natijalari bayonnoma bilan rasmiylashtiriladi.

Komissiya ishi reglamenti O'zbekiston Respublikasi Davlat raqobat qo'mitasi tomonidan belgilanadi.

Ikki va undan ortiq talabgorlardan takliflar tushgan taqdirda ijara shartnomasi ijaraning belgilangan shartlariga rioya qilingan holda ijaraga berilayotgan davlat mulki uchun ijara to'lovining eng ko'p miqdorini taklif etgan talabgor bilan tuziladi.

Talabgorlarning takliflari teng bo'lgan taqdirda ijara shartnomasi, agar talabgorlardan biri buyurtmanomalarni ko'rib chiqish jarayonida ijara to'lovining dastlabki taklifidan ortiq bo'lgan miqdorda ijara to'lovini taklif etmasa, boshqalardan oldin buyurtmanoma bergan talabgor bilan tuziladi. Ushbu holatda shartnoma ijara to'lovining eng yuqori miqdorini taklif etgan talabgor bilan tuziladi.

O'z majburiyatlarini zarur tarzda bajargan ijaraga oluvchi boshqa shartlar teng bo'lgan taqdirda yangi muddatga ijara shartnomasini tuzishda boshqa talabgorlar oldida ustunlik huquqiga ega bo'ladi, transport vositalari ijarasi bundan mustasno.

Faqat bir nafar talabgordan buyurtmanoma tushgan taqdirda ijara shartnomasi uning takliflari tegishli e'londa ko'rsatilgan shartlarga muvofiq bo'lgan taqdirda u bilan tuziladi yoxud unga ijara shartnomasi tuzishning sabablari asoslangan rad javobi yuboriladi.

Bunda navbatma-navbatlik tartibida:

- byudjet tashkilotlari;

- xalqaro tashkilotlar vakolatxonalari, O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari doirasida o'z faoliyatini amalga oshiruvchi qo'shma loyihalarni amalga oshirish bo'yicha guruhlar davlat mulki ijara shartnomasini tuzishning ustunlik huquqiga ega bo'ladilar, ular O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari shartlariga, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining, O'zbekiston Respublikasi Hukumatining qarorlariga muvofiq davlat mulki bo'lgan binolar va xonalarda joylashtiriladi, ular uchun ijara to'lovining nul stavkasi belgilangan, qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollar bundan mustasno;

- balansida saqlovchining yuritishida bo'lgan tashkilotlar, shuningdek balansida saqlovchining yuqori tashkiloti (muassasasi) hisoblangan vazirliklar (idoralar)ning tarkibiy bo'linmalari;

- kichik tadbirkorlik sub'ektlari;

- nodavlat notijorat tashkilotlari davlat mulki ijara shartnomasini tuzishning ustunlik huquqiga ega bo'ladilar.

Amal qilish muddati navbatdagi yilga o'tadigan ko'chmas davlat mulki ijara shartnomasi bo'yicha bo'lajak yil davri uchun ijara to'lovi belgilangan tartibda bo'lajak yilga ijara to'lovining eng kam stavkalariga muvofiq belgilanadi.

Buyurtmanomalarni ko'rib chiqish natijalari to'g'risidagi bayonnoma Komissiya tomonidan qaror qabul qilingan kunda Komissiya a'zolari tomonidan imzolanadi va uning raisi tomonidan tasdiqlanadi. Buyurtmanomalarni ko'rib

chiqish natijalari to'g'risidagi imzolangan bayonnoma asosida tegishli davlat mulkining ijara shartnomasi tuziladi.

Ijara shartnomasi ijaraga beruvchi, ijaraga oluvchi va balansda saqlovchi o'rtasida tuziladi. Ijara shartnomasini buyurtmanomalarni ko'rib chiqish bayonnomasida ko'rsatilgan muddat mobaynida, lekin ko'pi bilan besh kun muddatda barcha tomonlar imzolashi kerak.

Transport vositasini ijaraga berishda ijaraga oluvchi qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda va tartibda fuqarolik javobgarligini sug'urta qilishni, shuningdek transport vositasini sug'urta qilishni amalga oshiradi. Ijara shartnomasini bekor qilish qonun hujjatlarida belgilangan tartibda amalga oshirilishi mumkin.

Ijara to'lovi bo'yicha hisob-kitoblar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- ijara to'lovi;
- kommunal va foydalanish to'lovlari shu jumladan amortizatsiya ajratmalari (mavjud bo'lganda).

Ijara to'lovi ijaraga oluvchi tomonidan ijara to'lovining oxirgi belgilangan miqdoridan va ijaraning qolgan muddatidan kelib chiqqan holda hisoblangan davrlar (har chorakda, har oyda va shu kabi) bo'yicha teng miqdordagi to'lovlar bilan to'lanadi. To'lov ijara shartnomasida ko'rsatilgan muddatlarda har bir navbatdagi davr (chorak, oy va shu kabilar) uchun yuz foiz oldindan to'lash shaklida amalga oshiriladi.

Ijaraga oluvchi ijaraga berilgan davlat mulkini tiklash yoki mukammal ta'mirlashni amalga oshirgan taqdirda uning qilgan xarajatlari, ijaraga oluvchi tomonidan O'zbekiston Respublikasi Davlat arxitektura va qurilish qo'mitasining tegishli xizmatlari ekspertizasi natijalari taqdim etilgan taqdirda, balansda saqlovchiga ajratiladigan ijara to'lovi summasini kamaytirish hisobiga qoplanadi.

Ijara to'lovi, shuningdek bir ish kuni mobaynida ijaraga beruvchilarning tranzit hisob raqamlariga tushgan ijara to'lovini to'lash kechiktirilganligi uchun undirilgan penya summasi va shartnoma majburiyatlari buzilganligi uchun jarima quyidagi tartibda taqsimlanishi kerak:

- ijara to'lovi mablag'larining 50 foizi — tegishli byudjet daromadiga, 40 foizi — davlat mulkini balansida saqlovchiga, 10 foizi — ijaraga beruvchiga yo'naltiriladi;

- ijara to'lovini to'lash kechiktirilganligi uchun undirilgan penya summasi va shartnoma majburiyatlari buzilganligi uchun jarimaning 50 foizi tegishli byudjet daromadiga yo'naltiriladi va qolgan 50 foizi ijaraga beruvchining tasarrufida qoladi;

O'zbekiston Respublikasi Madaniyat va sport ishlari vazirligi Madaniy meros ob'ektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish ilmiy ishlab-chiqarish bosh boshqarmasining va uning mintaqalararo (mintaqaviy) davlat inspeksiyalari balansida bo'lgan madaniy meros ob'ektlarini ijara berilgan hollarda (tadbirkorlik faoliyati sub'ektlariga investitsiya majburiyatlari bilan ijaraga berish hollaridan tashqari), ijaraga beruvchilarning tranzit hisob raqamiga tushadigan ijara to'lovini hamda ijara to'lovi kechiktirilgani uchun undirilgan penya, shartnoma majburiyatlarini buzganlik uchun jarima summalari bir ish kuni mobaynida quyidagi tartibda taqsimlanadi:

- mablag'larning 90 foizi O'zbekiston Respublikasi Madaniyat va sport ishlari vazirligi Madaniy meros ob'ektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish ilmiy ishlab-chiqarish bosh boshqarmasining byudjetdan tashqari shaxsiy g'aznachilik hisob raqamiga o'tkaziladi;

- 10 foizi tegishli ijaraga beruvchi tasarrufida qoladi.

2.2. Byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag'laridan foydalanish amaliyoti

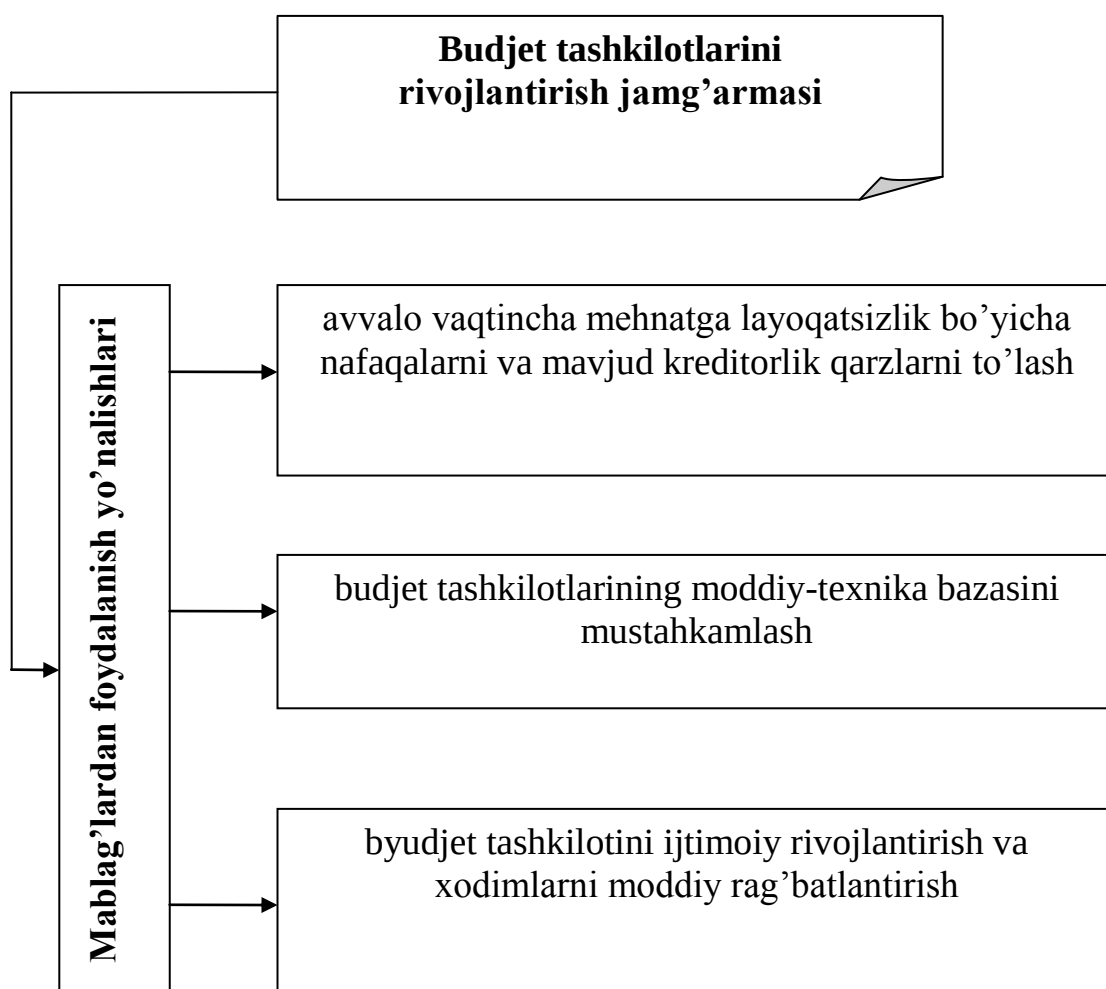
Byudjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasi hamda Tibbiyot muassasalarini moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari faqat:

– avvalo vaqtincha mehnatga layoqatsizlik bo'yicha nafaqalarni va mavjud kreditorlik qarzlarni to'lashga;

–byudjet tashkilotining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash tadbirlariga;

–ijtimoiy rivojlantirish va byudjet tashkilotlarining xodimlarini moddiy rag‘batlantirish tadbirlariga sarflanadi.

Byudjet tashkilotida vaqtincha mehnatga layoqatsizlik bo‘yicha to‘lanmagan nafaqalar, muddati o‘tkazib yuborilgan kreditorlik qarz mavjud bo‘lsa, Rivojlantirish jamg‘armasi mablag‘lari tejab qolingan byudjet mablag‘lari doirasida ushbu qarzlarni to‘lashga (ishlar, xizmatlar tovarlar ishlab chiqarish va sotish bo‘yicha jami xarajatlar o‘rni qoplangandan so‘ng) sarflanadi.

6-rasm. Budjet tashkilotlarini rivojlantirish jamg‘armasi mablag‘laridan foydalanish yo‘nalishlari¹⁶

¹⁶ O‘zbekiston Respublikasi Budjet Kodeksining 11-bob, 60-moddasi asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

Agar kreditorlik qarzi byudjet tashkilotining xarajatlari vaqtincha etarli miqdorda mablag‘ bilan ta‘minlanmaganligi munosabati bilan paydo bo‘lgan taqdirda, kreditorlik qarzning Byudjet tashkilotini rivojlantirish jamg‘armasi hisobiga to‘langan miqdori joriy moliya yiliga belgilangan xarajatlar limiti doirasida byudjetdan qoplanadi.

Agar kreditorlik qarzi byudjet tashkilotlarining xarajatlar smetasiga ilovada nazarda tutilgan tegishli xarajatlar to‘lanmaganligi va (yoki) xarajatlarning har qaysi guruhi bo‘yicha belgilangan limitlarning oshib ketganligi munosabati bilan paydo bo‘lgan bo‘lsa, to‘liq hajmda byudjetdan mablag‘ bilan ta‘minlangan taqdirda, Byudjet tashkilotini rivojlantirish jamg‘armasi mablag‘lari (ishlar, xizmatlar, tovarlar ishlab chiqarish va sotish bo‘yicha jami xarajatlar o‘rni to‘ldirilgandan so‘ng) avvalo xarajatlarning to‘lanmagan qismi va belgilangan limitlarning ortib ketgan miqdori doirasida kreditorlik qarzlarni uzishga yo‘naltiriladi.

Byudjet tashkilotida vaqtincha mehnatga layoqatsizlik bo‘yicha to‘lanmagan nafaqalar va kreditorlik qarz mavjud bo‘lmasa yoxud ushbu qarzlar belgilangan doirada va shartlarda to‘langan taqdirda Byudjet tashkilotini rivojlantirish jamg‘armasining qolgan mablag‘lari (homiyluk yordami, beg‘araz yordam miqdori bundan mustasno):

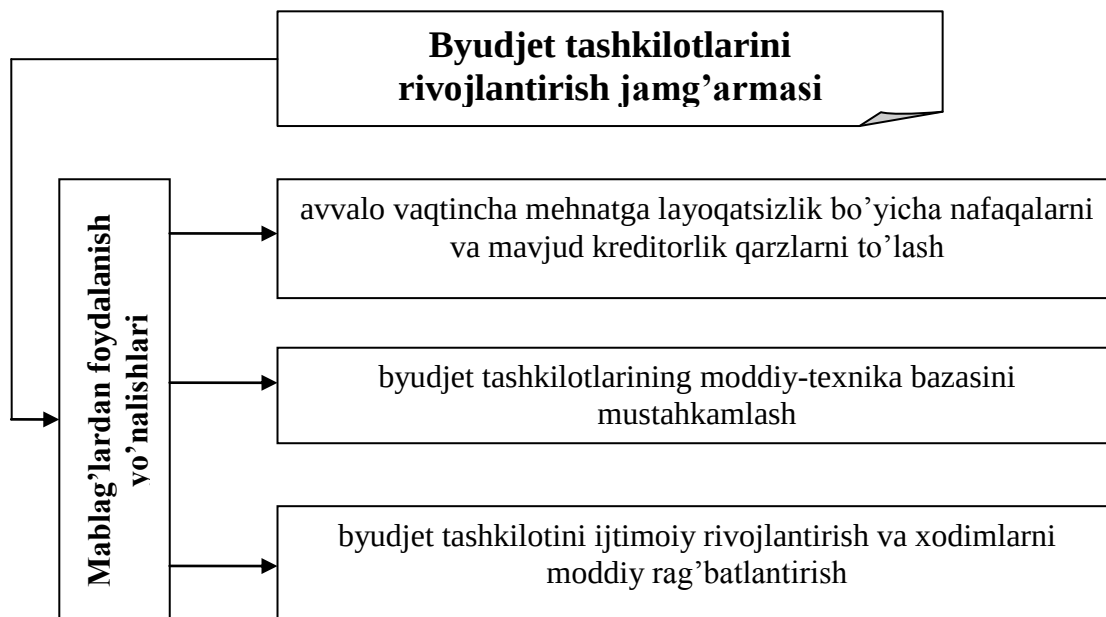
- tushgan barcha mablag‘larning kamida 75 foizi tovarlar (ishlar, xizmatlar) ishlab chiqarish va sotish bo‘yicha jami xarajatlarning o‘rnini to‘ldirishga va moddiy-texnika bazani mustahkamlashga;

- tushgan barcha mablag‘larning ko‘pi bilan 25 foizi byudjet tashkilotlari xodimlarini ijtimoiy himoya qilish va moddiy rag‘batlantirish tadbirlariga sarflanadi.

Tibbiyot muassasalarini moddiy rag‘batlantirish va rivojlantirish jamg‘armasi mablag‘lari 6-rasmda ko‘rsatilgan nisbatlarda quyidagi yo‘nalishlarda sarflanadi:

- xodimlarni moddiy rag‘batlantirishga;

– moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, muassasani modernizatsiya qilish va ta'mirlash, shuningdek kreditorlik qarzlarni to'lashga.

7-rasm. Byudjet tashkilotlarini rivojlantirish jamg'armasi mablag'laridan foydalanish yo'nalishlari¹⁷

Yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan byudjet tashkilotiga ko'rsatilgan homiylik (beg'araz) yordamidan olingan mablag'larning barcha summasi, agar homiy bilan maxsus o'zgacha hol kelishilmagan bo'lsa, to'lig'icha moddiy-texnika bazani mustahkamlashga sarflanadi.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, byudjet tashkilotlarini byudjetdan tashqari mablag' topishga undash va yaxshi ish natijalarini rag'batlantirish barcha byudjet tashkilotlari 2018 yil 1 yanvargacha barcha daromadlari (O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999 yil 3 sentyabr 414-son Qarori bilan belgilangan) yuzasidan barcha soliqlar va yig'imlardan, shuningdek, davlat maqsadli fondlariga majburiy to'lovlarni to'lashdan ozod etiladi.

Byudjetdan tashqari jamg'armalarga ega bo'lgan byudjet tashkilotlari byudjetdan tashqari jamg'armalar bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetasini har

¹⁷ "Byudjet tashkilotlarini moliyalashtirish tartibini takomillashtirish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999 yil 3 sentyabr 414-son Qarori

yili tuzadi va tasdiqlaydi. Bunda, byudjetdan tashqari mablag'lar tushumlari va xarajatlarini rejalashtirish byudjet tashkilotlari tomonidan qonun hujjatlariga muvofiq belgilangan daromadlar manbai va xarajatlar yo'nalishlaridan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

Byudjet tashkilotlari quyidagi byudjetdan tashqari jamg'armalar bo'yicha smetalar tuzadilar:

- Byudjet tashkilotining rivojlantirish jamg'armasi;
- Tibbiyot tashkilotlarining moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasi;
- vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralarning byudjetdan tashqari jamg'armalari;

- byudjet tashkilotlariga undiriladigan to'lovlar hisobidan shakllantiriladigan byudjetdan tashqari mablag'lar, shu jumladan, o'quvchilar va tarbiyalanuvchilar davlat maktabgacha ta'lim muassasalarida, umumta'lim maktablarining kuni uzaytirilgan guruhlarida, maktab-internatlarda, olimpiya zaxiralari kollejlari va boshqa ta'lim muassasalarida saqlab turilganligi uchun, o'quvchilar bolalar musiqa va san'at maktablari hamda maktabdan tashqari ta'lim muassasalarida ta'lim olganligi uchun, oliy va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarida ta'lim olganlik uchun, statsionar davolash-profilaktika muassasalarida davolanayotganlar tarkibi ovqatlanishi uchun hamda qonun hujjatlariga muvofiq boshqa turdagi to'lovlar.

Davlat maktabgacha ta'lim muassasalarida tarbiyalanuvchilarni saqlab turilganligi uchun undiriladigan to'lovlar hisobidan shakllantiriladigan, shuningdek tibbiyot muassasalarida statsionar davolash-profilaktika muassasalarida davolanayotganlar tarkibi ovqatlanishi uchun undiriladigan to'lovlar hisobidan shakllantiriladigan byudjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetasi tuzilmaydi. Bu mablag'lar mazkur muassasalarning xarajatlar smetasida hisobga olinadi. Byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari jamg'armalari bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetalarini tuzish hamda tasdiqlash byudjet tashkilotlarining xarajatlar smetalari uchun belgilangan tartibga

o'xshash tartibda amalga oshiriladi. Byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari jamg'armalari bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetasida tushumlar manbaini ko'rsatgan holda byudjetdan tashqari mablag'lar tushumlarining hajmi va mazkur mablag'lardan foydalanish yo'nalishlari qonun hujjatlari talablaridan kelib chiqqan holda aniqlanadi. Byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari jamg'armalari bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetasining daromad qismi moliya yili boshidagi mablag'lar qoldig'i hamda daromadlarning manbalar kesimidagi prognozidan tashkil topadi. Qonun hujjatlariga muvofiq byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari jamg'armalari hisobidan xodimlar soni saqlab turilgan taqdirda, byudjetdan tashqari jamg'armalar bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetasida ko'rsatilgan xodimlar soni bo'yicha shtat jadvali ilova qilinadi. Bunda, mazkur shtat jadvali byudjet tashkilotining shtat jadvaliga o'xshash holda tuziladi hamda tegishli byudjet mablag'larini taqsimlovchi tomonidan yoki moliya organida belgilangan muddatlarda va tartibda ro'yxatdan o'tkazilishi kerak. Byudjetdan tashqari jamg'armalar bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetalari tegishli byudjet mablag'larini taqsimlovchilar tomonidan yoki moliya organlarida xarajatlar smetasi uchun belgilangan muddatlarda va tartibda ro'yxatdan o'tkazilishi kerak. Byudjet tashkilotlarini rivojlantirish jamg'armasi va Tibbiyot muassasalarini moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasi bundan mustasno.

Tadbirkorlik sub'ektlarining xayriya ehsonlari shaklida byudjet tashkilotlariga tushadigan pul mablag'lari, agar shartnomalarda o'zgacha hol qayd etilmagan bo'lsa, byudjet tashkilotlarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlashga yo'naltiriladi. Bunda tadbirkorlik sub'ektlari tomonidan xayriya ehsoni shaklida byudjet tashkilotlariga beriladigan mol-mulkdan shartnomaga muvofiq belgilangan maqsadda foydalaniladi. Xayriya ehsonlari shaklidagi pul mablag'lari tegishli byudjet tashkilotlarining rahbarlari tomonidan tasdiqlanadigan daromadlar va xarajatlar smetalariga muvofiq sarflanadi. Shartnomalarda ko'rsatilgan maqsadlar uchun to'liq foydalanish natijasida joriy moliyaviy yil mobaynida yoki uning oxirida byudjet tashkilotining byudjetdan tashqari

g‘aznachilik hisob raqamida qolgan tejalgan xayriya ehsonlari shaklidagi pul mablag‘laridan faqat tegishli byudjet tashkilotining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash uchun foydalaniladi. Xayriya ehsonlari shaklida tushgan tegishli byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari g‘aznachilik hisob raqamlaridagi yil mobaynida foydalanilmagan pul mablag‘lari qoldiqlari keyingi moliyaviy yilga o‘tadi va olib qo‘yilmaydi. Tegishli byudjetdan tashqari g‘aznachilik hisob raqamlaridagi xayriya ehsonlari shaklidagi pul mablag‘laridan foydalanish, shu jumladan tovarlar sotib olish (ishlarni bajarish, xizmatlar ko‘rsatish) uchun foydalanish qonun hujjatlarida nazarda tutilgan tartibda amalga oshiriladi.

Byudjet tashkilotlarining davlat byudjetining g‘azna ijrosi bilan qamrab olingan byudjetdan tashqari mablag‘lari quyidagilardan iborat:

- Byudjet tashkilotlarini rivojlantirish jamg‘armasi;
- O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi byudjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasining ijtimoiy nafaqalarni to‘lash uchun mablag‘lari;
- Tibbiyot muassasalarini moddiy rag‘batlantirish va rivojlantirish jamg‘armasi;
- o‘tgan yillar debitorlik qarzlarning tushgan summasi;
- maktabgacha ta’lim muassasalarida bolalar ta’minoti uchun ota-onalardan tushumlar;
- maktabdan tashqari muassasalarda (musiq va san’at maktablari) bolalar ta’minoti uchun ota-onalardan tushumlar;
- xodimlardan, ular ishlayotgan joyida ovqatlanganligi bo‘yicha hisob-kitoblardan tushadigan tushumlar;
- maktab-internatlar va litseylarda bolalarning ta’minoti uchun ota-onalardan tushumlar;
- ta’lim muassasalarida o‘qishdan tushadigan mablag‘lar;
- vazirlik va idoralarning ajratmalar hisobiga shakllanadigan byudjetdan tashqari jamg‘armalari;

- umumta'lim muassasalarida darsliklar ijarasi to'lovidan tushgan byudjetdan tashqari mablag'lar;
- kapital qo'yilma mablag'lari bo'yicha depozitlar;
- turg'un davolash-profilaktika muassasalarida davolanayotgan bemorlardan ovqatlanish uchun undiriladigan to'lovlar;
- taqsimlanishi nazarda tutilgan tushumlar;
- boshqa ta'lim muassasalarida bolalar ta'minoti uchun ota-onalar to'lovi;
- boshqa mablag'lar bo'yicha depozitlar;
- byudjet tashkilotlarining boshqa byudjetdan tashqari mablag'lari.

Byudjet tashkilotlarining xarajatlarini moliyalashtirish (to'lash) quyidagi harajatlar negizida amalga oshiriladi:

I. Ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar (bolali oilalarga nafaqalar va kam ta'minlangan oilalarga moddiy yordam, stipendiyalar va boshqalar);

II. Ish haqiga qo'shimchalar;

III. Kapital qo'yilmalar (Davlat investitsiya dasturida nazarda tutilgan aniq ro'yxatlarga muvofiq);

IV. Boshqa xarajatlar.

O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2016 yil 22 noyabrdagi 88-son "O'zbekiston Respublikasi byudjet tizimi byudjetlarining g'azna ijrosi qoidalarini tasdiqlash haqida" buyrug'i (O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2016 yil 22 dekabrda ro'yxatdan o'tkazildi, ro'yxat raqami 2850) ga asosan G'aznachilik bo'linmalarida ro'yxatdan o'tkazilishi lozim bo'lgan yuridik majburiyatlar, shuningdek ularga o'zgartirish va qo'shimchalar ular g'aznachilik bo'linmalarida ro'yxatdan o'tkazilganidan so'ng kuchga kiradi. Bunda yuridik majburiyatlar yuzaga kelganligini tasdiqlovchi hujjatlar g'aznachilik bo'linmalarida ro'yxatdan o'tkazish uchun joriy moliya yilining 25 dekabridan kechiktirmay taqdim qilinadi. Buyurtmachilarning I va II guruh bo'yicha xarajatlar to'lovi birinchi navbatda amalga oshiriladi. Bunda I guruh xarajatlarini II guruh xarajatlari to'lovisiz amalga oshirish taqiqlanadi (ish haqi uchun olingan

4-jadval

Toshkent moliya institutining 2016 moliya yili uchun daromadlari va xarajatlari balansi rejasi (ming so'm)¹⁸

Daromadlar nomi yoki tushumlar turi	2016 yil uchun tushumlar
2016 yil 1 yanvar holatiga qoldiq	15 600 296,6
Jami daromadlar:	23 940 488,0
shu jumladan:	
01.03.2016 yil holatiga o'tuvchi qarz (2015/2016 o'quv yili uchun)	11 394 107,0
01.10.2016 yil holatiga tushum (2016/2017 o'quv yili uchun 50% miqdorida)	12 546 381,0
Qoldiqni hisobga olgan holda jami daromadlar	39 540 784,6

Moddalar nomi	toifa	modda va kichik modda	element	2014 yil haqiqiy xarajatlar	2016 yil uchun tasdiqlangan				
					Jami	jumladan, choraklar bo'yicha			
						I chorak	II chorak	III chorak	IV chorak
I guruh xarajatlar - Ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar									
I guruh xarajatlari bo'yicha jami				19 433 249,3	22 038 807,0	7 060 000,0	5 853 000,0	4 953 000,0	4 172 807,0
Ish haqi	41	10	000	8 191 314,5	10 064 381,0	2 860 000,0	2 553 000,0	2 553 000,0	2 098 381,0
Pul shaklidagi ish haqi	41	11	000	8 191 314,5	10 064 381,0	2 860 000,0	2 553 000,0	2 553 000,0	2 098 381,0

¹⁸ Toshkent moliya instituti ma'lumotlari asosida

4-jadval davomi

Asosiy ish haqi			100	8 191 314,5	10 064 381,0	2 860 000,0	2 553 000,0	2 553 000,0	2 098 381,0
Ish haqiga ustama va qo'shimcha to'lovlar			200	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Nafaqalar	47	11	100	62 649,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik nafaqa	47	11	120	16 105,7	0,0				
Homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqa	47	11	150	46 543,3	0,0				
Stipendiyalar	48	21	400	11 179 285,8	11 974 426,0	4 200 000,0	3 300 000,0	2 400 000,0	2 074 426,0
II guruh xarajatlari - Ish beruvchining ajratmalari									
II guruh xarajatlari bo'yicha jami				2 052 419,4	2 496 618,0	715 000,0	638 250,0	638 250,0	505 118,0
Yagona ijtimoiy to'lov	41	21	100	2 047 828,4	2 491 941,0	715 000,0	638 250,0	638 250,0	500 441,0
Ijtimoiy ehtiyojlarga boshqa ajratmalar/badallar			200	4 591,0	4 677,0	0,0	0,0	0,0	4 677,0
III-guruh xarajatlari «Kapital qo'yilmalar»									
III guruh xarajatlari bo'yicha jami				2 173 250,0	114 714,0	58 514,0	0,0	0,0	56 200,0
Asosiy vositalarni qurish va rekonstruktsiya qilish	43	20	000	2 141 135,1	109 070,0	52 870,0	0,0	0,0	56 200,0
Noturar joy binolari		21	100	1 123 844,8	56 200,0	0,0	0,0	0,0	56 200,0
Boshqa inshootlar		22	900	1 011 881,8	52 870,0	52 870,0	0,0	0,0	0,0
Qurilish varekonstruktsiya bilan bog'liq boshqa xarajatlar		29	000	5 408,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Asosiy vositalar bo'yicha boshqa xarajatlar	43	90	000	32 114,9	5 644,0	5 644,0	0,0	0,0	0,0
Buyurtmachini saqlash xarajatlari		90	100	32 114,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Buyurtmachini boshqa xarajatlari		90	300		5 644,0	5 644,0	0,0	0,0	0,0
IV guruh xarajatlari -Boshqa xarajatlar									
Boshqa xarajatlar jami				8 393 491,3	6 766 678,0	1 195 683,0	3 171 162,0	2 004 526,0	395 307,0
Xarajatlar hammmasi				32 052 410,0	31 416 817,0	9 029 197,0	9 662 412,0	7 595 776,0	5 129 432,0
2016 yil 1 yanvar holatiga qoldiq					8 123 967,6				

avanslardan tashqari). Tegishli byudjetda I va II guruh xarajatlari to'lovi uchun zarur mablag'larni qoplaydigan qoldiqlar mavjud bo'lganda, I va II guruh xarajatlarini to'liq amalga oshirgan tashkilotlar bo'yicha III va IV guruh xarajatlarini amalga oshirishga ruxsat etiladi.

4-jadvalda tahlil ob'ektimiz bo'lmish Toshkent moliya institutining 2015 moliya yili uchun rejalashtirilgan budjetdan tashqari daromadlari va xarajatlari keltirilgan.

4-jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, ya'ni Toshkent moliya institutining 2016 moliya yilidagi to'lov-shartnoma asosida kelib tushadigan daromadlari 39 540 784 600 so'mni tashkil etib, yil oxirigacha xarajatlar 32052410000 so'mni tashkil etishi rejalashtirilgan va yil oxiriga qoldiq 8123967600 so'mni tashkil etmoqda.

IV guruh bo'yicha mablag'larning sarflanishi belgilangan limitlar doirasida quyidagi navbatga rioya qilgan holda amalga oshiriladi:

- oziq-ovqat va dori-darmon;
- kommunal xizmatlar;
- yonilg'i va yoqilg'i-moylash materiallari;
- boshqa xarajatlar.

Bunda IV guruh hisobidan amalga oshiriladigan quyidagi xarajatlar I guruh to'lovlarga tenglashtiriladi va I guruh xarajatlariga belgilangan muddatlarda to'lanishi mumkin:

- pul shaklidagi ijtimoiy yordam nafaqalari;
- etim bolalarga va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarga nafaqalar;
- natura shaklidagi ijtimoiy yordam nafaqalari;
- yolg'iz qariyalar uchun oziq-ovqat sotib olish xarajatlari.

Davlat xaridlarini amalga oshirilishi va ularning yakunlari to'g'risidagi e'lonlar buyurtmachilar tomonidan maxsus axborot portalida (O'zbekiston Respublika tovar-xom ashyo birjasining maxsus veb-saytida) joylashtirilishi kerak. Bunda davlat xaridlarini amalga oshirilishi to'g'risidagi e'lonlar maxsus axborot

portalida ushbu xaridlar amalga oshirilishidan kamida o'n kun oldin va joriy moliya yilining 10 dekabridan kechikmagan muddatda joylashtirilishi lozim.

2-bob bo'yicha xulosa

Byudjet tashkilotining rivojlantirish jamg'armasini shakllantirish quyidagi manbalar hisobidan amalga oshiriladi: hisobot choragining so'nggi ish kuni oxirida xarajatlar smetasi bo'yicha tejalgan mablag'lar, bundan kapital qo'yimlarni moliyalashtirish uchun nazarda tutilgan mablag'lar mustasno, faoliyat ixtisosligi bo'yicha tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromadlar, byudjet tashkiloti balansida turgan mol-mulkni ijaraga berishdan olingan mablag'larning bir qismi, belgilangan tartibda byudjet tashkilotlari tasarrufida qoldiriladigan mablag'lar, homiylikdan olingan mablag'lar.

Tibbiyot muassasalarini moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasi quyidagi manbalar hisobiga shakllantiriladi: tibbiyot tashkilotiga ajratiladigan byudjet mablag'lari umumiy hajmining 5 foizigacha bo'lgan miqdorda byudjetdan ajratiladigan mablag'lar, faoliyat ixtisosligi bo'yicha tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromadlar, hisobot choragining so'nggi ish kuni oxirida xarajatlar smetasi bo'yicha tejalgan mablag'lar, bundan kapital qo'yimlarni moliyalashtirish uchun nazarda tutilgan mablag'lar mustasno, tibbiyot tashkiloti balansida turgan mol-mulkni ijaraga berishdan olingan mablag'larning bir qismi, belgilangan tartibda byudjet tashkilotlari tasarrufida qoldiriladigan mablag'lar, homiylikdan olingan mablag'lar.

Bundan tashqari, byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag'lari rasman o'rnatilgan undiriladigan to'lovlar hisobidan ham shakllanadi: o'quvchilar va tarbiyalanuvchilar davlat maktabgacha ta'lim muassasalarida, umumta'lim maktablarining kuni uzaytirilgan guruhlarida, maktab-internatlarda, olimpiya zaxiralari kollejlari va boshqa ta'lim muassasalarida saqlab turilganligi uchun, o'quvchilar bolalar musiqa va san'at maktablari hamda maktabdan tashqari ta'lim muassasalarida ta'lim olganligi uchun, oliy va o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi muassasalarida ta'lim olganlik uchun, statsionar davolash-profilaktika

muassasalarida davolanayotganlar tarkibi ovqatlanishi uchun, qonun hujjatlariga muvofiq boshqa turdagi undiriladigan to'lovlar.

Byudjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasi hamda Tibbiyot muassasalarini moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari faqat: avvalo vaqtincha mehnatga layoqatsizlik bo'yicha nafaqalarni va mavjud kreditorlik qarzlarni to'lashga, byudjet tashkilotining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash tadbirlariga, ijtimoiy rivojlantirish va byudjet tashkilotlarining xodimlarini moddiy rag'batlantirish tadbirlariga sarflanadi.

3-BOB. IQTISODIYOTNI MODERNIZATSIYALASH SHAROITIDA BYUDJET TASHKILOTLARINING BYUDJETDAN TASHQARI MABLAG'LARINI SHAKLLANTIRISHNI KENGAYTIRISH YO'NALISHLARI

3.1. Byudjet tashkilotlari faoliyatini yaxshilash va byudjet mablag'laridan foydalanishni takomillashtirish masalalari

O'zbekiston sharoitida davlat moliyasini boshqarish tizimidagi islohotlarning eng asosiysi g'aznachilik tizimini to'liq joriy qilishdir. Davlat budjeti ijrosida foydalanilayotgan g'aznachilik tizimi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlariga mos holda davlat xarajatlarini samarali boshqarishga yo'naltirilgan chora-tadbirlar yig'indisidan iborat. Bu chora-tadbirlar Davlat budjetining xarajatlari ijrosidagi davlat xaridlarini amalga oshirish mexanizmini hamda joriy va dastlabki nazorat samaradorligi bo'yicha dolzarb masalalarni qamrab oladi.

Budjet mablag'laridan maqsadli foydalanish va xarajatlarini samarali ijrosini ta'minlash ustidan nazoratni kuchaytirish uchun bosqichli nazoratni to'liq joriy qilishni taqozo etadi. Ya'ni, budjet tashkiloti kontragentdan tovarlar sotib olish (ishlar bajarish, xizmatlar ko'rsatish) to'g'risida ofertani (taklifni) qabul qilib olganidan so'ng, shartnomani aktseptlaydi (imzolaydi) va g'aznachilik bo'limidan ro'yxatdan o'tkazish uchun taqdim etadi. Yuridik majburiyat vujudga kelishi uchun, shartnomaning ro'yxatdano'tkazilishi talab qilinadi. Budjetdan mablag' oluvchilar tomonidan oziq-ovqat mahsulotlarini sotib olish jarayonlarida, g'aznachilik bo'linmalari tomonidan baholar nazoratini tashkil etish, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining tegishli buyruqlari asosida amalga oshiriladi. Mahsulotlar(xizmatlar, ishlar)ni xarid etish bo'yicha shartnomalar tender yoki konkurs (tanlov) savdolari orqali amalga oshiriladi va bundan ko'zlangan asosiy maqsad optimal baholardan sifatli mahsulotlarni xarid etishdan iboratdir. Baholar optimalligi va budjet mablag'laridan maqsadli foydalanishni nazorat etish, amalga oshiriladigan xaridning yuqori samarasini ta'minlovchi muhim omil hisoblanadi.

Baholar monitoringi tizimidagi mavjud muammolar sifatida quyidagilarni ko'rsatish mumkin:

- tovarlar va xizmatlar bahosi to'g'risida tizimlashgan tarzda axborot olishning etishmasligi (ayniqsa respublika hududlari bo'yicha);
- mavjud baholar monitoringi tovarlarning assortimenti (sifati, texnik va boshqa muhim tavsiflari)ni hisobga olmaydi;
- baholar monitoringi amalga oshirishda transport xarajatlarini hisobga olishni tartibga soluvchi mexanizm etishmaydi;
- ayrim oziq-ovqat mahsulotlari bo'yicha monopoliyaga qarshi kurashish qo'mitasi tomonidan taqdim etilgan baholar, joylarda o'rnatiladigan baholar bilan keskin farqlanadi.

Bugungi kunda O'zbekiston da budget jarayonida o'rta muddatli rejalashtirish mexanizmini joriy qilishga dastlabki urinishlar bo'layotganligini va budget xarajatlarining natijaviyligini ta'minlovchi nazorat qilish mexanizmining endigina shakllanayotganligini e'tirof etish lozim.

Iqtisodiyotni markazdan turib boshqarish hukm surgan mamlakatlarda boshqa qator g'arb davlatlari kabi, budgetni tayyorlashda «xarajatli budget» usulidan (zatratiy metod) foydalanib kelingan. «Xarajatlarga asoslangan budgetni tuzish» usuli resurslarni rejalashtirish va taqsimlashning shunday bir usulidirki, bunda resurslar va ularni sarflashdan erishiladigan natijaviylik juda kuchsiz bo'lib hisoblanadi, chunki xarajatlar usulida asosiy e'tibor mavjud resurslarga qaratiladi.

O'z navbatida, “natijaga qaratilgan budgetlashtirish” strategik maqsad va vazifalarni asosiy maqsad qilib o'z oldiga qo'yadi, davlat tashkilotlari faoliyatlari natijasidan ijtimoiy-iqtisodiy natijalar kutadi. Bu esa barcha resurslarni ma'lum bir dasturlar orqali sarflanishi orqali amalga oshiriladi.

Bugungi kunda O'zbekiston da budget jarayonida o'rta muddatli rejalashtirish mexanizmini joriy qilishga dastlabki urinishlar bo'layotganligini va budget xarajatlarining natijaviyligini ta'minlovchi nazorat qilish mexanizmining endigina shakllanayotganligini e'tirof etish lozim.

Iqtisodiyotni markazdan turib boshqarish hukm surgan mamlakatlarda boshqa qator gʻarb davlatlari kabi, budjetni tayyorlashda «xarajatli budjet» usulidan (zatratiy metod) foydalanib kelingan. Xarajatlarga asoslangan budjetni tuzish» usuli resurslarni rejalashtirish va taqsimlashning shunday bir usulidirki, bunda resurslar va ularni sarflashdan erishiladigan natijaviylik juda kuchsiz boʻlib hisoblanadi, chunki xarajatlar usulida asosiy eʼtibor mavjud resurslarga qaratiladi.

Oʻz navbatida, “natijaga qaratilgan budjetlashtirish” strategik maqsad va vazifalarni asosiy maqsad qilib oʻz oldiga qoʻyadi, davlat tashkilotlari faoliyatlari natijasidan ijtimoiy-iqtisodiy natijalar kutadi. Bu esa barcha resurslarni maʼlum bir dasturlar orqali sarflanishi orqali amalga oshiriladi.

Oʻzbekiston natijaga yoʻnaltirilgan budjetlashtirish amaliyotini joriy etishning nazariy-uslubiy asoslarini yaratish va takomillashtirgan holda hayotga tadbiq etish muhimdir. Shu boisdan, birinchi galda, barcha rivojlangan mamlakatlarning tajribalaridan xulosa qilgan hoda, natijaga yoʻnaltirilgan budjetlashtirishning respublikamizda joriy etishning umumiy uslubiyotiga (metodologiyasiga) eʼtiborni qaratamiz.

Umumiy tarzdagi metodologiya quyidagilarni oʻz ichiga qamrab olishi lozim:

1. Budjetlashtirish tartib-qoidalarini toʻgʻrisidagi qonun hujjatlari;
2. Moliya organlari (Moliya vazirligining) dasturlarini moliyalashtirish boʻyicha uslubiyotini ishlab chiqishi;
3. Maqsad, vazifalar va ularning koʻrsatkichlarini guruhlash boʻyicha koʻrsatmalarni ishlab chiqish;
4. Dasturni baholash va monitoringini yuritish.

Yuqorida koʻrib oʻtkanimizdek, metodologiyalar asosida amalga oshirilishi lozim boʻlgan ishlar koʻrib chiqiladi. Albatta, har bir islohotning umumiy metodologiyasi mavjud ekan, islohotlarni belgilash va amalga oshirish bosqichlari zarur hisoblanadi. Shu boisdan, mamlakatimizda joriy etilajak budjet amaliyotini uning oʻziga xos xususiyatlaridan kelib chiqib bosqichma-bosqich amalga oshirish muhimdir.

Natijaga yoʻnaltirilgan budjetlashtirish amaliyotini joriy etish bosqichlari:

1. Umumiy islohotlar:

a) Natijaga yoʻnaltirilgan budjetlashtirish amaliyotini joriy etish uchun tarkibiy tuzilmalarni ishlab chiqish;

b) Natijaga yoʻnaltirilgan budjetlashtirish amaliyotini joriy etishning meʼyoriy-huquqiy, qonunchiligini ishlab chiqish;

v) Natijaga yoʻnaltirilgan budjetlashtirish amaliyotini joriy etishning metodikasi (uslubiyoti)ni ishlab chiqish;

g) hukumat faoliyatlarini moliyaviy tashkil etish.

2. Joriy islohotlar:

a) moliya yili doirasida davlatning natijaga yoʻnaltirilgan budjetlashtirish amaliyotidagi funktsiyalari, vazifalari va maqsadalarini aniqlash;

b) Natijaga yoʻnaltirilgan budjetlashtirish tizimida budjet klassifikatsiyasini ishlab chiqish;

v) Natijaga yoʻnaltirilgan budjetlashtirish amaliyotini informatsion-analitik boshqarish tizimini ishlab chiqish;

g) anʼanaviy, rejalarni boshqarish tizimidan natijaviylikni boshqarish tizimiga oʻtish.

Oʻzbekiston da natijaga yoʻnaltirilgan budjetlashtirish amaliyotini joriy etishning bir qator elementlari bor boʻlib, ularni amalga oshirish keyingi islohotlarining natijalariga bevosita taʼsir etadi. Bular NYB tizimining tarkibiy elementlari boʻlib, ular 3 guruhga boʻlinadi.

Natijaviylikka yoʻnaltirilgan budjetlashtirish tizimining asosiy elementlari boʻlib, ular quyida keltirilgan:

1. Strategik rejalashtirish:

- maqsad va vazifalarni aniqlashtirish;

- maqsad va vazifalarni amalga oshirish koʻrsatkichlari roʻyxati;

- talablar qoʻyish: obʼyektivlik, oʻlchovlilik, adekvatlik, vaqtga moslik, koʻrsatkichlarning chegaraviyligi;

- maqsad va vazifalarni muhimligi nuqtai nazaridan tabaqalashtirish;
- ko‘zlangan maqsad va vazifalarni amalga oshirishning kompleks chora-tadbirlari.

2. Moliyaviy boshqaruv va monitoring tizimi:

- dasturlarni amalga oshirishda o‘rta muddatli byudjedlashtirish;
- ko‘rsatiladigan bir birlik xizmat tannarxining hisob-kitobi;
- davlat xaridlarining umumiy tizimi;
- budjet mablag‘laridan foydalanish nazorati;
- moliyaviy va boshqaruv hisobi tizimi;
- aktivlarni boshqarish tizimi;
- ichki audit tizimi (“samarali audit”);

3. Natijalarni boshqarish:

- ko‘rsatkichlar monitoringi;
- kamchiliklarni nazorat qilish;
- umumiy holdagi kamchiliklarning sabablarini oydinlashtirish;
- vaziyatni o‘nglash maqsadida (moliyaviy va boshqaruv sohasida) tezkor (operativ) chora-tadbirlarni ishlab chiqish;
- muqobil dasturlarni ishlab chiqish;
- erishilgan natijalar doirasida ma‘muriy, boshqaruv va moliyaviy qarorlar qabul qilish.

Budjet tizimida budjet klassifikatsiyasi muhim tarkibiy qism hisoblanadi. Natijaga yo‘naltirilgan budjetlashtirish amaliyotida ham budjet klassifikatsiyasi o‘ziga xoslik kasb etmasada qolgan budjet tizimlaridan, ammo tarkiban farqlarga ega. Aytib o‘tish kerakki, budjet klassifikatsiyasi bevosita budjet tizimini tartibga solishda muhim ahamiyatga ega.

Natijaga yo‘naltirilgan budjetlashtirish tizimining budjet klassifikatsiyasi quyidagicha tasniflanadi:

1. Iqtisodiy klassifikatsiya (ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish, moliya va boshqalar);

2. Funktsional klassifikatsiya (ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy, marifiy, ta'lim, mudofaa, sport va boshqalar);

3. Moliyalashtirish manbalari klassifikatsiyasi (soliqli daromadlar, soliqsiz daromadlar, tiklanmaydigan (qaytarilmaydigan) pul mablag'lari);

4. Tashkiliy tuzilish klassifikatsiyasi (davlat budjeti daromadlari va xarajatlari, respublika budjeti daromadlari va xarajatlari, mahalliy budjetlar daromadlari va xarajatlari);

5. Dasturni amalga oshirish va investitsiyalash faoliyatiga ko'ra (qisqa, o'rta va uzoq muddatli; ichki mablag'lar yoki xorijiy investitsiyalar ishtirokida va boshqalar).

Ma'lumki, davlat budjetining bir qator funktsiyalari mavjud. Jumladan:

1. Taqsimlash funktsiyasi;
2. Nazorat funktsiyalari.

Bugungi kunda ko'pgina iqtisodiy adabiyotlarda davlat budjetining rag'batlantirish funktsiyasiga ko'p urg'u berilmayapti. Buning sababi, ko'pgina davlatlarda surunkali budjet defitsiti yuzaga kelishi bilan davlat moliyasining beqarorlashishiga olib kelmoqda. Albatta, budjet taqchilligi mavjud sharoitda rag'batlantirish masalalaridan ko'ra nazorat funktsiyasi ilgarilaydi. Shu boisdan, bir funktsiyaning o'rnini ikkinchi funktsiya egallaydi.

Natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirish tizimida budjetning rag'batlantirish funktsiyasi ham yaqqol namoyon bo'ladi. Jumladan, har bir budjetdan mablag'oluvchilar (moliyalashtiriluvchilar) o'zlarining maqsadli-dasturiy loyihalarini amalga oshiruvchi tashkilotlar olingan mablag'larni tejashga harakat qiladilar. Bu esa tashkilotlar ixtiyorida qoluvchi, keyinchalik esa faoliyatlarini kengaytirishga va pirovardida jamiyat uchun muhim tadbirlarni amalga oshiruvchi etakchi bo'g'inga aylanishiga sabab bo'ladi. Shu boisdan, natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirish amaliyotini joriy etish jamiyat uchun muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Shu tariqa natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirish tizimining funktsiyalari:

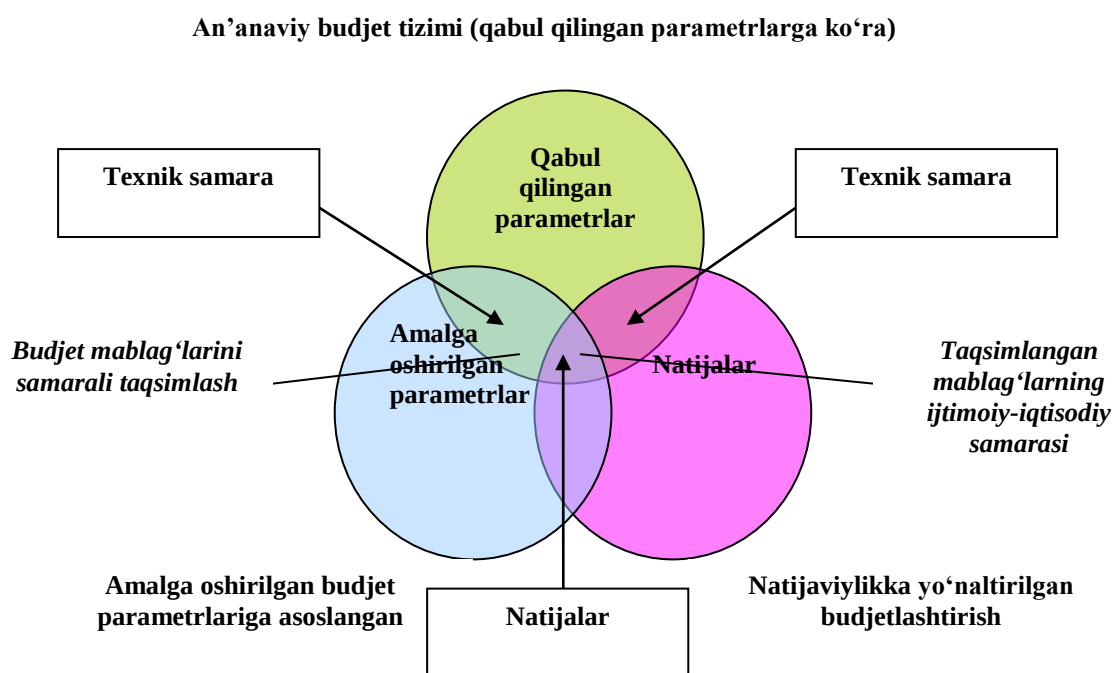
1. Taqsimlash funktsiyasi;
2. Nazorat funktsiyasi;

3. Ragʻ batlantirish funktsiyasidir.

Natijaga yoʻnaltirilgan budjetlashtirish tizimini joriy etish avvalida budjet mablagʻlarining baholash koʻrsatkichlariga eʼtibor qaratish muhim sanaladi. Masalani oydinlashtirish maqsadida uch budjet tizimi va ularning koʻrsatkichlarini keltirgan holda ularning integrallashuvi asosidagi jarayonni koʻrib oʻtamiz.

Texnik samaradorlik – pirovard maqsadlarga erishish uchun optimal variantdagi texnik jarayonlardan olingan samaradorlik. Budjet mablagʻlarining samarali taqsimlanganligi – soʻnggi natijalarga erishish uchun budjet mablagʻlarining samarali taqsimoti (taqsimotdan oʻzgarmagan holda).

Budjet mablagʻlarining samarali taqsimlanganligi – soʻnggi natijalarga erishish uchun budjet mablagʻlarining samarali taqsimoti (taqsimotdan oʻzgarmagan holda).

8–rasm. Budjet tizimlari va ularning koʻrsatkichlari¹⁹

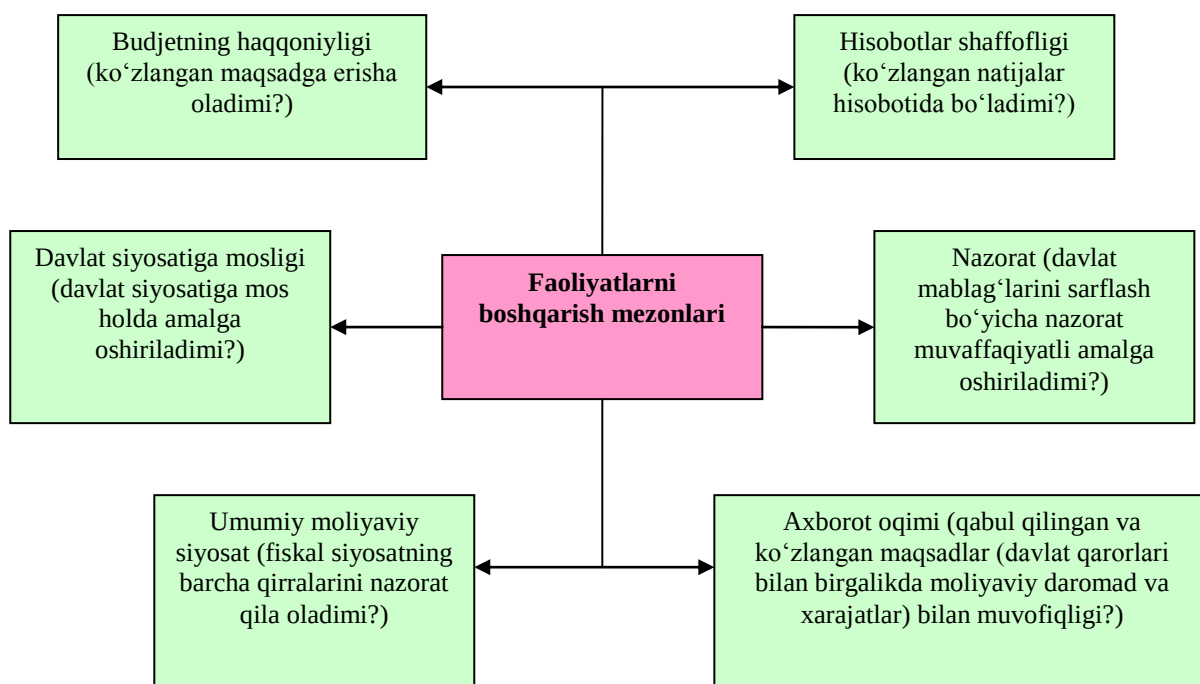
Taqsimlangan mablagʻlarning ijtimoiy-iqtisodiy samarasi - xarajatlar doim ham samarali boʻlishi uchun (texnik samaradorlik, budjet mablagʻlarining samarali

¹⁹ Ilmiy izlanishlar natijasida jahondagi bir qator etakchi davlatlarning amaliyotini oʻrganish asosida muallif tomonidan tuzilgan.

taqsimlanganligi, texnik samaradorlik nuqtai nazaridan), ammo umumiy dasturni amalga oshirishda barcha jihatlarining koʻzlangan natijalar bera olishligi zarurdir.

Koʻrinib turibdiki, har bir budjet tizimi va ularning koʻrsatkichlari natijaga yoʻnaltirilgan budjetlashtirish tizimini toʻldiradi. Buning sababi, Oʻzbekiston da bugungi kunda budjet parametrlarini ishlab chiqishda normativ asoslarda va oʻtgan yilgi budjet parametrlaridan foydalanilgan holda ish koʻriladi. Aynan natijaga yoʻnaltirilgan budjetlashtirish tizimini joriy qilinishining dastlabki boschiqlarida ana shu tuzilmani qoʻllash maqsadga muvofiqdir.

Shu bilan bir qatorda, davlat xarajatlarini yoʻnaltirilgan faoliyatlarni baholash maqsadida bir necha tarmoqlardagi savollar bilan toʻqnash kelishi tabiiydir. Quyidagi tuzilmada bir necha tarmoqlar keltirilib asosiy savollari quyilgan:

9-rasm. Davlat xarajatlari va moliyaviy hisobotning baholash mezonlari²⁰

Koʻrib oʻtilgan faoliyatlarning baholash mezonlari amalga oshirilayotgan faoliyatlarning tub mohiyatini tashkil etuvchi munosabatlarni samarali amalga oshirish uchun ularning etarli darajadagi tahlil etilganligi muhim hisoblandi.

²⁰Ilmiy izlanishlar natijasida jahondagi bir qator etakchi davlatlarning amaliyotini oʻrganish asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Bugungi kunda mamlakatimizda bir necha milliy dasturlar va hukumat qarorlari mavjud bo'lib, ularni natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirish amaliyotiga muvofiqlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ko'zlangan uzoq muddatli strategik rejalar hamda hukumat qarorlarini to'laqonlik bilan amalga oshirish kelajakning ustunlaridan hisoblanadi. Budjetning ijrosi davomida turli darajadagi dasturlar amalga oshiriladi. Maqsadli-dasturiy loyihalar natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirish ning tub mohiyatini tashkil etadi. Shuning uchun, bevosita natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirish amaliyotining O'zbekiston sharoitida dasturlarni amalga oshirishning bir necha yo'nalishlari mavjudki, ular natijalarni to'laqonli ijrosi o'z ta'sir kuchiga ega hisoblanadi.

3.2. Byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag'larini shakllantirishni kengaytirish yo'nalishlari

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev 7 fevral kungi farmonlari bilan 2017–2021 yillarda O'zbekiston ni rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakatlar strategiyasini tasdiqladilar. Harakatlar strategiyasi besh bosqichda amalga oshirilib, ularning har biri bo'yicha yil nomlanishidan kelib chiqqan holda alohida bir yillik davlat dasturini tasdiqlashni nazarda tutadi. “Eng muhim vazifamiz – mamlakatimizda tinchlik va farovonlikni mustahkamlash, odamlarni, xalqimizni hayotdan rozi qilishdan iborat. Buning uchun el-yurtimiz avvalo biz – rahbarlarning faoliyatidan rozi bo'lishi kerak. Buning uchun har bir rahbar o'z aravasini o'zi tortishi, o'z sohasidagi ishlarning ahvoli uchun o'zi shaxsan javob berishi kerak. Shundan keyin jamiyatimizda o'zgarish bo'ladi, rivojlanish bo'ladi” –deydi Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoev o'z ma'ruzalarida²¹.

Harakatlar strategiyasining amalga oshirilishi O'zbekiston Respublikasining mamlakatni isloh qilish va modernizatsiyalash, rivojlangan bozor iqtisodiyotiga

²¹ Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. – Toshkent: “O'zbekiston” NMIU, 2017.

asoslangan huquqiy demokratik davlat, kuchli fuqarolik jamiyati barpo etish, qonun ustuvorligini, xavfsizlik va huquq-tartibotni, davlat chegaralarining daxlsizligini, jamiyatda millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash yo'lidagi shaxdam harakatlariga yangi kuch bag'ishlaydi.

Byudjet tashkilotlarida byudjet va byudjetdan tashqari mablag'lar sarfini nazorat qilish, byudjet va byudjetdan tashqari mablag'lardan oqilona foydalanishni ta'minlash bevosita hisob ishlarini tashkil qilish va yuritish orqali amalga oshiriladi. Byudjet tizimida boqichma-bosqich amalga oshirilayotgan islohotlar byudjet tashkilotlarining daromadlar va xarajatlar smetalari ijrosi hisobi uslubiyotini yanada takomillashtirishni talab etadi. Byudjet tashkilotlarida daromadlar va xarajatlar smetalari ijrosi hisobini yuritishda quyidagi hal qilinishi lozim bo'lgan jihatlar mavjud:

- byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini bazaviy tamoyillarini umumlashtiruvchi alohida Davlat sektori buxgalteriya hisobi milliy standartlari ishlab chiqilib amaliyotga joriy qilinishi zaruriyati mavjud. Buni quyidagicha izohlash mumkin, ya'ni xo'jalik sub'ektlari uchun tasdiqlangan buxgalteriya hisobi milliy standartlari shuningdek, moliyaviy hisobot xalqaro standartlarida daromadlar va tushumlarni hisobda aks ettirishning aniq talablari belgilangan ammo, byudjet tashkilotlarida byudjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha tushumlarni daromad sifatida hisobda aks ettirishning aniq mezonlari belgilanmagan. Bu holat, byudjet tashkilotlarida tushumlar va daromadlarni hisobda aks ettirishda turlicha yondashuvlarini keltirib chiqaradi.

Yuqorida biz tahlil ob'ektimiz bo'lmish Toshkent moliya institutining byudjetdan tashqari mablaglarini shakllantirish va ulardan foydalanish amaliyoti bilan tanishgan edik (4-jadvalga qaralsin). Shundan kelib chiqqan holda byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag'larini shakllantirish va ulardan oqilona foydalanish tizimini oily ta'lim muassasalari misolida ko'rib chiqamiz.

Oliy ta'lim muassasalarining avtonomlik darajasini oshirish ta'lim xizmatlari bozorida iqtisodiy munosabatlarni takomillashtirish, umuman ta'lim xizmatlari sifatini oshirishning etakchi omilidir. Mamlakatimizda oliy ta'lim

muassasalarining avtonomligini ta'minlash uchun quyidagilarning amalga oshirilishi maqsadga muvofiq:

- talabalarni oliy ta'lim muassasalariga qabul qilish soni va to'lov asosida o'qish narxini belgilash xuquqini bosqichma-bosqich oliy o'quv yurtlari zimmasiga yuklash;

- oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy resurslardan foydalanishlarini cheklovchi bevosita va bilvosita to'siqlarni olib tashlash, shu bilan birga qatorda oliy o'quv yurtlarining davlat budjetidan ajratilgan mablag'lardan samarali foydalanish ma'suliyatlarini oshirish;

- oliy ta'lim tizimida ko'p kanallik moliyalashtirish samaradorligini oshirishni rag'batlantirish;

- oliy ta'lim muassasalarining budjetlararo munosabatlari va moliyaviy faoliyati oshkoraligini ta'minlash;

- oliy ta'lim tizimini moliyalashtirishda shartnoma mexanizmiga o'tish, ya'ni davlat tomonidan oliy ta'lim muassasalariga ularning faoliyat natijalariga asoslanib moliyaviy resurslarni tabaqalashtirilgan tarzda, shartnoma asosida ajratish;

- oliy o'quv yurtlarida qo'shimcha to'lov asosida taqdim etiladigan ta'lim xizmatlarini ko'rsatishni rag'batlantirish. Chunki undan tushadigan mablag'lar oliy ta'lim muassasalarining ichki moliyalashtirish imkoniyatlarini oshiradi;

- oliy ta'limni boshqarish organlarining ta'lim sohasidagi sub'ektlarning keng o'zaro harakatni ta'minlashi.

Ta'lim xizmatlari bozorida iqtisodiy munosabatlarni takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlaridan biri mamlakatimizda joriy etilgan kadrlar tayyorlash milliy modelining tarkibiy elementlari (shaxs, jamiyat, ishlab chiqarish, uzluksiz ta'lim, fan) o'rtasidagi bog'liqlikni kuchaytirishdan iborat.

Ta'lim muassasalarining ishlab chiqarish bilan xamkorligini yo'lga qo'yish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, ushbu faoliyatni yo'lga qo'yish quyidagilarga imkon beradi:

- ta'lim muassasalari tomonidan o'tkazilgan ilmiy-tadqiqotlarni amaliyotga qo'llash va ularni yangi texnologiya va mahsulotlarni ishlab chiqarishga yo'naltirish;

- budjetdan tashqari mablag'larni ishlab topish;

- ta'lim berish va tadqiqotlarni olib borish sifatini oshirish.

Oliy ta'lim muassasalarining ishlab chiqarish bilan o'zaro hamkorligini ta'minlash borasida quyidagilar taklif etiladi:

- oliy ta'lim muassasalari bilan ishlab chiqarish o'rtasidagi xamkorlikda talabalarning ishlab chiqarish amaliyotini o'tashlarini ta'minlash bilan cheklanib qolmasdan, ular tayyorlagan texnik loyihalar, malakaviy bitiruv ishlari va bitiruv-malakaviy ishlarini ishlab chiqarish sohasida sinovdan o'tkazishni tashkil etish;

- oliy ta'lim muassasalari va kichik korxonalar o'rtasidagi xamkorlikni yo'lga qo'yish, kelishuv asosida oliy ta'lim muassasalarini kichik korxonalar uchun ishlab chiqarish bo'yicha texnologiyalarini, innovatsion mahsulotlari ishlab chiqarish tadqiqot markaziga aylantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish;

- oliy ta'lim muassasalarida turli korxonalar va firmalar xodimlarining malakasini oshirish markazlarini ochish.

Mamlakatimizda ta'lim, fan va ishlab chiqarish integratsiyasiga erishish innovatsiya tizimini shakllantirish va uning samarali harakatini ta'minlash bilan bog'liq. Oliy ta'lim muassasalarida innovatsiyalarga asoslangan faoliyatni ta'minlash maqsadida quyidagilarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- turli texnologiyalarni takomillashtirishni ta'minlovchi loyihalarni yaratish;

- fundamental va amaliy tavsifdagi tadqiqotlarning olib borilishi uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlarni yaratish;

- o'quv jarayonida loyiha va tadqiqot vazifalarining integratsiyasini ta'minlovchi ta'lim texnologiyalarini ishlab chiqish.

Ma'lumki, oliy o'quv yurtlari o'rtasidagi sog'lom raqobat ularning o'z faoliyatlarini doimo takomillashtirib borishni talab etadi va rag'batlantirib turadi. Ish beruvchi tashkilot oliy ta'lim muassasalarida bilim berish vazifalari va natijalarini aniqlashda manfaatdor taraf bo'lib xisoblanadi. Shu bois oliy

ta'limning maqsad va vazifalarini aniqlashda biznes sohasining (ish beruvchi) o'rni sezilarli darajada oshdi. Demak, ta'lim tizimini rivojlantirish jarayonida biznes sohasi (ish beruvchilar) va akademik tashkilotlar bir-birlariga tayanib, bir-birlarini qo'llab-quvvatlab, birgalikda faol qatnashishlari lozim.

Ta'lim xizmatlari bozorining rivojlanishini ta'minlash ushbu sohani moliyalashtirishni takomillashtirish masalasi bilan bog'liq. Buning uchun esa quyidagilarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- oliy ta'lim muassasalariga ajratilayotgan budget mablag'laridan samarali foydalanish uchun rivojlangan xorijiy mamlakatlar tajribasidan kelib chiqqan holda oliy o'quv yurtlarida strategik boshqaruv tamoyillariga o'tishni rag'batlantirish;

- oliy ta'lim tizimini moliyalashtirishda raqobat va shartnomaga asoslangan mexanizmlarga o'tish, qo'shimcha xaq to'lashga asoslangan xizmatlarni ko'rsatishni keng yo'lga qo'yish;

- ko'pkanalli moliyalashtirishni takomillashtirish, ajratilgan budget mablag'laridan samarali foydalanishni ta'minlash, oliy ta'lim muassasalari moliyaviy munosabatlarining oshkoraligini ta'minlash;

- qo'shimcha pullik ta'lim xizmatlarini ko'rsatishni kengaytirish;

- ta'lim sohasining investitsion jozibadorligini oshirish.

Oliy ta'lim tizimining investitsiya jozibadorligini ta'minlashda quyidagilarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- oliy ta'lim muassasalarining ijtimoiy va xuquqiy asoslarini mustahkamlash orqali ularning iqtisodiy mustaqilligini kengaytirish;

- ta'lim muassasalari moliyaviy faoliyatlarining oshkoraligini ta'minlash;

- ta'limni boshqarishning ijtimoiy institutlarini rivojlantirish orqali mazkur sohada investitsiyalar risk darajasining pasayishiga sharoit yaratish;

- oliy ta'lim muassasalarini boshqarish samaradorligini oshirish.

3-bob bo'yicha xulosa

Bugungi kunda O'zbekiston da budget jarayonida o'rta muddatli rejalashtirish mexanizmini joriy qilishga dastlabki urinishlar bo'layotganligini va

budjet xarajatlarining natijaviyligini ta'minlovchi nazorat qilish mexanizmining endigina shakllanayotganligini e'tirof etish lozim.

Iqtisodiyotni markazdan turib boshqarish hukm surgan mamlakatlarda boshqa qator g'arb davlatlari kabi, budjetni tayyorlashda «xarajatli budjet» usulidan (zatratiy metod) foydalanib kelingan. Xarajatlarga asoslangan budjetni tuzish» usuli resurslarni rejalashtirish va taqsimlashning shunday bir usulidirki, bunda resurslar va ularni sarflashdan erishiladigan natijaviylik juda kuchsiz bo'lib hisoblanadi, chunki xarajatlar usulida asosiy e'tibor mavjud resurslarga qaratiladi.

O'z navbatida, “natijaga qaratilgan budjetlashtirish” strategik maqsad va vazifalarni asosiy maqsad qilib o'z oldiga qo'yadi, davlat tashkilotlari faoliyatlari natijasidan ijtimoiy-iqtisodiy natijalar kutadi. Bu esa barcha resurslarni ma'lum bir dasturlar orqali sarflanishi orqali amalga oshiriladi. Davlat, mamlakatdagi bozor munosabatlarining qay darajada shakllangan va rivojlangan bo'lishiga qaramay, ijtimoiy sohalarni boshqarish, ularning faoliyatini tashkil etish va moliyalashtirishda ishtirok etishi zarur, ularning normal darajada faoliyat qilishi uchun davlat barcha huquqiy, tashkiliy va iqtisodiy shart-sharoitlarni yaratib berishi shart. Byudjetdan moliyalanadigan sohalarga mablag'larni to'liq hajmda safarbar etish imkoniyatini ta'minlash maqsadida davlat daromadlarining barqarorligini ta'minlash va xarajatlarning aniq hisob-kitobini olib borish lozim. Ijtimoiy sohalardagi ta'lim, sog'liqni saqlash muassasalari tomonidan ko'rsatilayotgan xizmatlarning sifat standartlarini o'rnatish va ularga amal qilinishini nazorat qilishni yo'lga qo'yish lozim, aks xolda xizmatlar narxining oshib borishi bilan ularning sifati o'rtasidagi bog'liqlik uzilib bormoqda, malakali xizmat qimmat turishi bilan birga, sifat standartiga ham javob berishi kerak, deb hisoblaymiz.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Bitiruv malakaviy ishimizning yuqoridagi paragraflarida biz byudjet tashkilotlarini smeta asosida rejalashtirish va moliyalashtirish tartiblarini o'rgandik, bu borada bugungi kunda olib borilayotgan islohotlarning mazmun-mohiyatini ochib berishga harakat qildik, byudjet tashkilotlarini byudjetdan tashqari manbalar hisobidan mustahkamlash yo'llarini tadqiq qilib, byudjet amaliyotida byudjetdan tashqari markazlashgan va markazlashmagan manbalardan foydalanish imkoniyatlari va shart-sharoitlarini o'rganib chiqib, quyidagi xulosalarni shakllantirishga muvaffaq bo'ldik.

- bizning fikrimizcha, davlat, mamlakatdagi bozor munosabatlarining qay darajada shakllangan va rivojlangan bo'lishiga qaramay, ijtimoiy sohalarni boshqarish, ularning faoliyatini tashkil etish va moliyalashtirishda ishtirok etishi zarur, ularning normal darajada faoliyat qilishi uchun davlat barcha huquqiy, tashkiliy va iqtisodiy shart-sharoitlarni yaratib berishi shart:

- byudjetdan moliyalanadigan sohalarga mablag'larni to'liq hajmda safarbar etish imkoniyatini ta'minlash maqsadida davlat daromadlarining barqarorligini ta'minlash va xarajatlarning aniq hisob-kitobini olib borish lozim;

- ijtimoiy sohalardagi ta'lim, sog'liqni saqlash muassasalari tomonidan ko'rsatilayotgan xizmatlarning sifat standartlarini o'rnatish va ularga amal qilinishini nazorat qilishni yo'lga qo'yish lozim, aks xolda xizmatlar narxining oshib borishi bilan ularning sifati o'rtasidagi bog'liqlik uzilib bormoqda, malakali xizmat qimmat turishi bilan birga, sifat standartiga ham javob berishi kerak, deb hisoblaymiz;

- aholining nochor, ijtimoiy muhofazaga muhtoj qatlamlariga bepul xizmatlar ko'rsatilishini davlat bundan keyin ham o'z zimmasiga olishi, bu xizmatlarning to'liq moliyalashtirilishiga erishishi lozim;

- byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag'larni jalb qilishga bo'lgan harakati ularning asosiy faoliyatiga, tashkilotning missiyasini bajarishga putur etkazmasligi kerak, shuni unutmaslik lozimki, byudjet tashkiloti notijorat

asosida faoliyat yurituvchi muassasa, shuning uchun unda marketing masalalari o'ylab, jamiyatning talab va ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda hal etilishi kerak;

- aksariyat aholi ongida ta'lim, va ayniqsa, sog'liqni saqlash xizmatlarining bepul taqdim etilishi kerak, degan stereotiplar mustahkam o'rnashgan, bu esa byudjet tashkilotlarini pullik asosga o'tkazish jarayonida aholi tomonidan noroziliklarga olib kelmoqda, lekin bozor iqtisodiyoti talablari, qolaversa, "pullik narsa qadrli bo'ladi" degan naqldan kelib chiqib, byudjetning chegaralanganligi sharoitida byudjet tashkilotlarining ortib borayotgan ehtiyojlarini faqat davlat mablag'lari hisobiga qoplashning ob'ektiv tarzda imkoni yo'qligini tushunib etish vaqti keldi;

- hozirgi kunda byudjet tashkilotlarining barcha byudjetdan tashqari daromadlari barcha soliqlar va majburiy to'lovlardan ozod etilganligini e'tirof etgan holda, byudjet tashkilotlarining tijorat faoliyatlarini davlat bundan keyin ham rag'batlantirib borishi maqsadga muvofiq,;

- byudjet tashkilotida shunday muhitni yaratish kerakki, byudjet tashkiloti tomonidan ko'rsatilayotgan xizmatlar natijasidan unda ishlayotgan ko'p sonli xodimlarning shaxsiy manfaatlari emas, tashkilot manfaatlari ustuvor bo'lishi lozim, deb hisblaymiz.

Ushbu xulosalarimizdan kelib chiqqan holda istiqbolda byudjet tashkilotlarini mablag'larini shakllantirish va ulardan samarali foydalanishni tashkil etish bo'yicha quyidagi tavsiyalarni berishni lozim topdik:

Birinchidan, davlat budjetini shakllantirish va uning mablag'laridan foydalanish ustidan operativ nazoratni ta'minlash maqsadida o'z faoliyatlari bilan bog'liq munosabatlar doirasida budjet tizimini boshqarish organlari doirasida integrallashgan axborot tizimlarini yaratish lozim.

Ikkinchidan, mudofa sektoridagi harajatlar tizimini davlat budjeti gazna ijrosi bilan qamrab olish mehanizmini ishlab chiqish lozim. Bunda horijiy mamalakatlarda ushbu sohaning gazna ijrosi bilan qamrab olish mehanizmini urganish orqali erishish;

Uchinchidan, sog'liqni saqlash tizimidagi muassasalarni aralash moliyalashtirish tizimiga erishish, ixtiyoriy tibbiy sug' urtani keng joriy qilish, mavjud maxsus sug' urta tashkilotlari orqali shartnomalar asosida sog'liqni saqlash muassasasini qo'shma moliyalashda ishtirokini rag' batlantirish va yo'lga qo'yish lozim. mamlakat miqyosida sog' liqni saqlash tizimi xarajatlarini moliyalashtirish va uni rejalashtirishda majburiy ijtimoiy tibbiy sug' urta tizimini joriy qilish lozim;

To'rtinchidan, budjetdan mablag oluvchi budjet tashkilotlarining o'z harajatlarini mablag bilan ta'minlashda mustaqil o'z faoliyati natijasida shakllanadigan mablaglardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish. Masalan, bo'sh turgan ob'ektlarni ijaraga berish, o'z faoliyatidan kelib chiqqan holda tijorat asosida ko'riladigan daromadlar tizimini shakllantirish va o'z navbatida bu yul bilan budjet mablag'lariga bo'lgan talabni qisqartirib aksincha o'z daromadlari hisobidan moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish lozim;

Beshinchidan, ma'lumki, ko'pchilik oliy o'quv yurtlarida professor-o'qituvchilarni budjetdan tashqari mablag'lar hisobidan moddiy rag'batlantirish bir hillikda, ya'ni bir hil summalarda amalga oshiriladi. Bunda professor-o'qituvchilar va boshqa xodimlarni moddiy rag'batlantirishni tabaqalashtirilgan mexanizmlarini ishlab chiqish lozim, ya'ni ularni ish faoliyati natijalariga qarab tabaqalashtirish lozim. Bunda ish jarayoni unumdorligi oshadi va ortiqcha sarf-xarajatlar oldi olinadi.

Oltinchidan, budjetdan tashqari tushumlarning muhim manbai sifatida chet el mamlakatlari uchun mutaxassislar tayyorlash xizmat qilishi mumkin. Lekin ta'lim uchun to'lov masalalari ta'lim muassasasi beradigan diplomning sifati, uning xalqaro tashkilotlar, ishbilarmonlar doirasi, jamoatchilik, ta'lim muassasalari xalqaro akkreditatsiyasi tomonidan tan olinishi bilan bog'liq. Ana shu masala ijobiy hal etilsa, ya'ni milliy oliy ta'lim muassasalari tomonidan beriladigan diplomlar xalqaro miqyosda tan olinsa, ham oliy ta'lim muassasalarining nufuzi oshardi, ham bu yo'l bilan valyuta tushumlarini ko'paytirish imkoni kengaygan bo'lur edi;

Ettinchidan, Oliy o'quv yurtlarini moliyalashtirishning noan'anaviy metodlarni qo'llash ya'ni, endaument investitsion fondlarini rivojlantirish oliy o'quv yurtlari moddiy texnika bazasini kuchaytirishga, moliyaviy mustaqilligini kengaytirishga yordam beradi va oliy o'quv yurtlarini reytingini tuzishda endaumentga tushumlar mezonidan foydalaniladi. O'zbekiston oliy o'quv yurtlarini jahon ta'lim tizimiga jalb qilinish integratsiyalashuvi ularni maqsadli fondlarni yaratishga undaydi, chunki jahon amaliyotida oliy o'quv yurtlarini reytingini tuzishda endaumentga tushumlar mezon muxim ko'rsatkich sifatida qo'llaniladi. Ushbu etakchi xorijiy universitetlar amaliyotini mamlakat oliy o'quv yurtlarida respublikamizni o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda ijodiy qo'llash oliy ta'lim tizimini moliyalashtirishni yaqin istiqbolida barqarorlashtirish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Me'yoriy-huquqiy hujjatlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2014-y., 16-son, 176-modda.
2. O'zbekiston Respublikasi Byudjet Kodeksi. O'zbekiston Respublikasi qonuni. O'RQ-360-son. 26.12.2013. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2013 y. №52-I-son.
3. O'zbekiston Respublikasi "Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-938-XII-son, 03.09.1993. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2016-y., 17-son, 173-modda.
4. O'zbekiston Respublikasi "Fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti to'g'risida"gi Qonuni. 702-II-son, 02.12.2014. O'zbekiston Respublika qonun hujjatlari to'plami, 2015-y., 33-son, 439-modda.
5. "Aholini ish bilan ta'minlash to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Qonunining 1998 yil 1 mayda tasdiqlangan yangi tahriri (616-I-son Qonun) (o'zgartirish va qo'shimchalar bilan).
6. O'zbekiston Respublikasi "Ijtimoiy sheriklik to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-376-son. 25.09.2014. O'zbekiston Respublika qonun hujjatlari to'plami, 2014-y., 39-son, 488-modda.
7. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi -T., O'zbekiston 2008-yil (o'zgartirish va qo'shimchalar bilan).
8. O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi- T., O'zbekiston 2010-yil (o'zgartirish va qo'shimchalar bilan).
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-son Farmoni, Xalq so'zi, 2017-y., 28 (6722)-son; O'zbekiston Respublika qonun hujjatlari to'plami, 2017-y., 6-son, 70-modda.
10. "Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari yili" Davlat dasturini ishlab chiqish va amalga oshirishning tashkiliy chora-tadbirlari to'g'risida"gi O'zbekiston

Respublikasi Prezidentining 2016-yil 17-dekabr F-4760-son farmoyishi, O‘zbekiston Respublika qonun hujjatlari to‘plami, 2017-y., 8-son, 119-modda.

11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015-yil 22-dekabrda “O‘zbekiston Respublikasining 2016-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozlari va davlat byudjeti parametrlari to‘g‘risida”gi PQ-2455-sonli qarori.

12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 27-dekabrda “O‘zbekiston Respublikasining 2017-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozlari va davlat byudjeti parametrlari to‘g‘risida”gi PQ-2699-sonli qarori.

13. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 18-martda “Moliya organlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-2847-sonli Qarori. O‘zbekiston Respublika qonun hujjatlari to‘plami, 2017-y., 13-son, 201-modda.

14. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Bandlik sohasida davlat siyosatini yanada takomillashtirish va mehnat organlari faoliyati samaradorligini tubdan oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi Farmoni. 2017 yil 24 may.

15. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 24.05.2011 yil 145-son Vazirlar Mahkamasining 2004 yil 21 dekabrda 595-son Qarori bilan tasdiqlangan “Xalq banki tomonidan fuqarolarni jamg‘arib boriladigan pensiya tizimida shaxsan hisobga olishni yuritish tartibi to‘g‘risidagi nizomga o‘zgartirishlar kiritish haqida”gi Qarori.

16. Budget tashkilotlarini mablag‘ bilan ta‘minlash tartibini takomillashtirish to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999 yil 3 sentyabr 414-son Qarori (O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar mahkamasining 16.06.2007 yil 148-son qarori bilan tasdiqlangan yangi tahriri).

17. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirining “Byudjet tashkilotlari va byudjet mablag‘lari oluvchilarning xarajatlar smetasi va shtat jadvallari tuzish, tasdiqlash va ro‘yxatdan o‘tkazish tartibi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida” gi buyrug‘i (O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2014 yil 15 dekabrda ro‘yxatdan o‘tkazildi, ro‘yxat raqami 2634)

18. O‘zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2012 yil 5 oktyabrdagi “Byudjet tashkilotlari daromadlari va xarajatlarning buxgalteriya hisobi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida” 74-sonli buyrug‘i

19. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2014 yil 12 avgustdagi “Byudjet tashkilotlari tomonidan tadbirkorlik sub’ektlarining xayriya ehsonlari shaklidagi mablag‘laridan foydalanishning oshkoraligi va samaradorligini ta’minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi 227-son qarori

20. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2014 yil 12 avgustdagi “Byudjet tashkilotlari tomonidan tadbirkorlik sub’ektlarining xayriya ehsonlari shaklidagi mablag‘laridan foydalanishning oshkoraligi va samaradorligini ta’minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi 227-son qarori

21. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 2010 yil 17 dekabrda “Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi to‘g‘risidagi yo‘riqnomani tasdiqlash haqida”gi 105-son buyrug‘i (O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2010 yil 22 dekabrda ro‘yxatdan o‘tkazildi, ro‘yxat

22. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2009 yil 8 apreldagi “Davlat mulkini ijaraga berish tartibini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi 102-son qarori va boshqalarraqami 2169)

23. O‘zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2016 yil 22 noyabrdagi 88-son “O‘zbekiston Respublikasi byudjet tizimi byudjetlarining g‘azna ijrosi qoidalarini tasdiqlash haqida” buyrug‘i (O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2016 yil 22 dekabrda ro‘yxatdan o‘tkazildi, ro‘yxat raqami 2850)

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlari va ma’ruzalari:

24. Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O‘zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo‘llari va choralari. T: O‘zbekiston . 2009. 56 b.

25. Karimov I.A. Bosh maqsadimiz – keng ko‘lamli islohotlar va modernizatsiya yo‘lini qat’iyat bilan davom ettirish. – T.: O‘zbekiston . 2013. 32 b.

26. Karimov I.A. 2014 yil yuqori o'sish sur'atlari bilan rivojlanish, barcha mavjud imkoniyatlarni safarbar etish, o'zini oqlagan islohotlar strategiyasini izchil davom ettirish yili bo'ladi. – T.: O'zbekiston . 2014. 32 b.

27. Karimov I.A. 2015 yilda iqtisodiyotimizda tub tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish, modernizatsiya va diversifikatsiya jarayonlarini izchil davom ettirish hisobidan xususiy mulk va xususiy tadbirkorlikka keng yo'l ochib berish – ustuvor vazifamizdir. – T.: O'zbekiston . 2014. 32 b.

28. Karimov I.A. Bosh maqsadimiz – mavjud qiyinchiliklarga qaramasdan, olib borayotgan islohotlarni, iqtisodiyotimizda tarkibiy o'zgarishlarni izchil davom ettirish hisobidan xususiy mulk va xususiy tadbirkorlikka yanada keng yo'l ochib berish hisobidan oldinga yurishdir. – T.: O'zbekiston . 2016. 72 b.

29. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – Toshkent: “O'zbekiston ” NMIU, 2017. – 488 b.

30. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. – Toshkent: “O'zbekiston ” NMIU, 2017. – 104 b.

31. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: “O'zbekiston ” NMIU, 2017. – 56 b.

32. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. – Toshkent: “O'zbekiston ” NMIU, 2017. – 48 b.

3. Darslik va o'quv adabiyotlari:

1. Azizova I.A. “Natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirish” T.: 2010 y. “infoCOM.UZ MChJ” nashriyoti 152 bet.

2. Afanasev M.P. Byudjet i byudjetnaya sistema (izd:2), Yurayt, 2011g. 782 str.

3. Burxonov U. Davlat xaridi. «infoCOM.UZ». Toshkent-2010 y. 160 bet

4. Vaxabov A.V., Srojiddinova Z.X. Gosudarstvenniy byudjet: Uchebnik. T. "IQTISOD-MOLIYA", 2007 g.. 454 str.

5. Vaxobov A. V., Qosimova G. Davlat moliyasini boshqarish. O‘quv qo‘llanma. - T.: "IQTISOD-MOLIYA". 2008 y. 287 bet
6. Ibragimov A.K., Sugirbaev B.B. Budjet nazorati va auditi: O‘quv qo‘llanma / T.: «infoCOM.UZ». 2009 y. 192 bet.
7. Malikov T.S., Haydarov N.X. Budjet daromadlari va xarajatlari. - Tashkent: "IQTISOD-MOLIYA", 2007 y. - 245 bet
8. Malikov T.S., Haydarov N.X. Davlat budjeti.- Toshkent: "IQTISOD-MOLIYA", 2007y. - 84 bet
9. Neshitoy A.S. Budjetnaya sistema Rossiyskoy Federatsii (izd:10), Dashkov i K. 2011 g. 336 str.
10. Nurmuxamedova B., Kabirova N. “Moliya”, O‘quv qo‘llanma. T., Iqtisod-moliya, 2014 y. 207 bet
11. Srojiddinova Z. O‘zbekiston Respublikasi budjet tizimi. «infoCOM.UZ». Toshkent-2010y. 500 bet
12. Srojiddinova Z. Budjetlararo munosabatlar. «infoCOM.UZ». Toshkent-2010 y. 156 bet.
13. Seleznyov A.Z. Byudjetnaya sistema Rossiyskoy Federatsii. Magistr. 2011g. 383 str.
14. Xodjaev R., Egamberdiev A., Isaev O. Gosudarstvenniy byudjet. Uchebnoe posobie.- T.: “IQTISOD- MOLIYa”, 2008 g. 112 str.
15. Qosimova G.A. Mahalliy budjetlarni tuzish va ijrosini ta’minlash. O‘quv qo‘llanma. T.: “Fan va texnologiya” 2007 y. 275 bet.
16. Qosimova G. Davlat budjeti ijrosining g‘aznachilik tizimi. O‘quv qo‘llanma. T.: Iqtisod-moliya, 2008 y. 272 bet
17. Qosimova G., Shaakramov K. Mahalliy budjetlar. O‘quv qo‘llanma. – T.: “Moliya”, 2012. 260 b.
18. Haydarov M., A. Suvonqulov, B. Sugirbaev, B. Nurmatov. Davlat budjeti ijrosining g‘aznachilik tizimi. O‘quv qo‘llanma. T.: Iqtisod-moliya, 2010 y. 163 bet.

4. Davriy nashrlar (gazeta va jurnallar)

19. Haydarov N. Davlat qarzlarini bartaraf etish masalalari. // Moliya. - Toshkent. 2013. -№1. – B. 14-19.

20. Eshnazarov T. Davlat moliyasi tizimini takomillashtirish va uni rivojlantirish omillari. // Iqtisod va moliya. -Toshkent. 2012. -№12. – B.51-56.

21. Temirov M. Davlat moliyasi: yangi texnologiyalar va ularni moliyalashtirish.\\ Iqtisod va moliya. -Toshkent. 2013. №6. – B.19-22.

22. Sharopova M. Ijtimoiy soha xarajatlari samaradorligini oshirishda budjetdan moliyalashtirish tamoyillarining ahamiyati. // Moliya. -Toshkent. 2013. №1. – B. 32-35.

23. O‘rozov U. O‘zbekiston Respublikasining Budjet Kodeksi: mohiyati, ahamiyati va afzalliklari. –Toshkent.2014. №1- B.24-29.

24. Qosimova G.A. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash va budjet ijrosining g‘aznachilik sharoitida davlat qarzlarini boshqarish. Davlat moliyasini isloh etishning dolzarb muammolari. Respublika ilmiy-amaliy anjuman tezislar to‘plami. Toshkent. Iqtisod-moliya. 2010 yil. 19 noyabr. 111-115 b.

25. Qosimova G.A. G‘aznachilik sharoitida budjet-soliq va pul-kredit siyosatining muhim tadbirlari. O‘zbekiston da sug‘urta bozorining rivojlanish istiqbollari. Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to‘plami. -Toshkent. 2012. –B.390-393.

26. Qosimova G., Maxmudov J. G‘aznachilik tizimi faoliyatini tashkil etishda rivojlangan mamlakatlar tizimidan foydalanish. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida moliya, bank, soliq, sug‘urta, qimmatli qog‘ozlar bozori, investitsiya, buxgalteriya hisobi va audit tizimlarini takomillashtirish masalalari. Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to‘plami. - Toshkent. 2012. –B.43-44.

27. Qosimova G. Budjet mablag‘lari samaradorligini oshirish. \\ Jamiyat va boshqaruv. . -Toshkent. 2010. №1. –B.70-72.

28. Qosimova G.Davlat Moliyasini boshqarishda Budjet Kodeksining ahamiyati.Moliya jurnali.-Toshkent.2014. №1.-B.19-23

29. Qo'chqorov T. O'zbekiston da milliy g'aznachilikning avtomatlashtirilgan axborot tizimini joriy etish istiqbollari. \ Moliya. -Toshkent. 2011. № 2. –B.137-141.

30. Qosimova G., Elmurodov U. G'aznachilik sharoitida budget tashkilotlaridagi risklarni boshqarish.\ Birja Ekspert. -Toshkent. 2012. № 6. –B. 3-a6.

31. Qosimova G.A. G'aznachilik tizimida davlat xaridlarini samarali boshqarish. \ Biznes-Ekspert. 2013 yil. №10-11. –B.6-8.

5. Internet saytlari:

www.mf.uz (O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi);

www.mehnat.uz (O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligining rasmiy sayti);

www.lex.uz (O'zbekiston Respublikasi milliy qonunchiligi);

www.publicfinance.uz (O'zbekiston da byudjet islohotlari loyihasi);

www.pfru.uz (O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi).